

Prostitution – våld eller arbete?

En analys av två sätt att betrakta legaliseringsfrågan

(Prostitution – Violence or work?)

An analysis of two ways considering the question of legalising)

Författare: Christina Silfverstolpe
C-kursuppsats i socialpedagogik 10 poäng
Socialpedagogiska programmet
Vårterminen 2002
Handledare: Hans-Erik Hermansson

Prostitution – våld eller arbete?

En analys av två sätt att betrakta legaliseringsfrågan

(Prostitution – Violence or work?)

An analysis of two ways considering the question of legalising)

Maj 2002

Av Christina Silfverstolpe

Sammanfattning

Den 1 januari 1999 trädde lagen om kriminalisering av köp eller försök till köp av sexuella tjänster i kraft. Lagen har väckt omfattande samhällsdebatt och såväl förespråkarna som motståndarna säger sig bedriva kampen utifrån ett feministiskt perspektiv. Man kan urskilja två tydliga huvudfåror i synsättet på prostitution: Å ena sidan den legaliseringsvänliga som hävdar att det är en mänsklig rättighet att få sälja sex om man vill samt att den svenska lagen inte tar hänsyn till individers fria val och begränsar individers sexuella möjligheter. Här finner man tydliga nyliberala drag. Å andra sidan den legaliseringsfientliga som jämställer prostitution med våld mot kvinnor och menar att en legalisering legitimerar detta våld. Här menar man också att prostitution är en effekt av ojämn maktfördelning i samhället och utgår från en feministisk samhällssyn. Syftet med min undersökning är att utifrån ett feministiskt perspektiv försöka bidra till en djupare förståelse för vilken syn på individ och samhälle respektive hållning representerar. Jag har med hjälp av litteraturstudier gjort en historisk beskrivning av prostitutionen som fenomen, vidare beskriver jag den moderna prostitutionen och argumentationen för respektive hållning. Detta leder fram till en analys av de två huvudfåror. Jag konstaterar att anledningen till de stora skillnaderna i synen på fenomenet är att två helt motsatta ideologier används som grund för analyserna – den nyliberala och den feministiska. Min slutsats är att legalisering av prostitution inte hör hemma i ett välfärdssamhälle där man kollektivt värnar om marginaliserade grupper. Lagen blir här en viktig markering - men den måste följas upp!

Sökord: Prostitution, Trafficking, Legalisering

Abstract

On the 1st of January 1999 the law came into force that it is criminal to purchase or trying to purchase sexual services. The law has caused a considerable social discussion and the spokesmen for as well as the opponents say that they carry on the fight from a feministic point of view. You can find two clear ideas regarding prostitution. One is positive to legalising prostitution and that it is a human right to sell sex if you like and that the Swedish law does not consider the individuals' free choice and by that limits the individuals' sexual chances. Here you find clear neo-liberal features. The other idea is negative to legalising prostitution and that prostitution is the same as violence against women and that a legalising authorises this violence. This means that prostitution is an effect of inequality of power in the society and the social viewpoint is feministic. The purpose of my examination is to contribute to a deeper understanding of the two ideas' viewpoints of individual and society with a feministic approach. By means of literature studies I have made an historical description of prostitution as phenomenon. Furthermore I describe the modern prostitution and the argumentation for the two ideas. This leads to an analysis of the two ideas. I find that the reason for the main differences of the viewpoints of the phenomenon is that two quite contradictory ideologies are used as base for the analyses – the neo-liberal and the feministic. My conclusion is that legalising of prostitution does not belong to a welfare state where you collectively protect disregarded groups. The law will here be an important emphasis – but it has to be followed up!

Innehållsförteckning

1. Bakgrund och kunskapsintresse	4
Tidigare forskning	4
Legaliseringsdebatten i massmedia	5
<i>Petra Östergren - legaliseringsförespråkare</i>	5
<i>Marianne Eriksson och Maj-Britt Theorin - legaliseringsmotståndare</i>	6
<i>Don Kulick - legaliseringsförespråkare</i>	8
Problemområde, syfte och frågeställning	9
2. Uppsatsens uppläggning och genomförande	11
Uppsatsens innehåll	11
Metod.....	11
3. Prostitution och samhällsförändring.....	13
En historisk exposé	13
En modern definition	15
4. Begrepp och teoretiska utgångspunkter	17
Tre samhälleliga förhållningsätt till prostitution.....	17
Förändringen av synen på sexualitet.....	17
Två uttryck för sexualfientlighet	18
Sexualitet som handelsvara	19
Individaletik och socialetik	19
5. Legaliseringsdebatten	20
Några framträdande argument för en legalisering.....	20
Den nyliberala analysen av prostitution	21
Några framträdande argument mot en legalisering	23
Den feministiska analysen av prostitution.....	24
6. Erfarenheter av legalisering och kriminalisering	27
Effekterna av en legalisering i Victoria, Australien.....	27
Effekterna av kriminaliseringen i Sverige.....	28
7. Utvärdering och slutsatser utifrån ett feministiskt perspektiv.....	30
Prostitution som yrke.....	30
Jämställdhet och kontroll.....	30
Synen på våld.....	30
Synen på sexualitet och moral.....	31
Radikalfeminism och synen på kvinnan som objekt eller subjekt	32
Empowermentbegreppet och sexualitet	32
Lagen måste följas upp	33
8. Referenslista	34

1. Bakgrund och kunskapsintresse

Tidigare forskning

Mot bakgrund av att jag är intresserad av jämställdhetsfrågor och feministisk ideologi ville jag finna ett forskningsområde där jag kunde få användning för samt fördjupa mina kunskaper inom detta fält. Trots att vi har en jämställdhetslag och en uttalad målsättning om jämställdhet mellan könen är den kvinnliga underordningen i samhället tydlig. Några exempel på detta är dels den könsuppdelade arbetsmarknaden med lägre löner för så kallade traditionella kvinnoyrken, men också sexualiserat våld och övergrepp mot kvinnor. Jämställdhet beskrivs ofta som ett faktum i Sverige vilket gör att man blundar för den ojämlika maktfördelningen mellan kvinnor och män. Feministisk teori analyserar maktförhållanden mellan kvinnor och män i samhället. Den ojämlika fördelningen av makt får konsekvenser för oss alla. Enligt feministisk teori kan prostitution och våld mot kvinnor betraktas som de yttersta konsekvenserna av kvinnors underordning och mäns överordning. Jag kom därför i ett tidigt skede fram till att jag vill undersöka fenomenet prostitution utifrån ett feministiskt perspektiv.

Från början var jag intresserad av att undersöka kvinnors inträde i prostitutionen och vilka mekanismer som ligger bakom det. Jag hade också intresse av att undersöka prostitutionens skadeverkningar. Efterhand som jag har fördjupat mig i ämnet för att finna en relevant frågeställning har jag dock funnit att det redan finns omfattande forskning på området utifrån en mängd olika perspektiv. Bland annat gjordes i 1977 års prostitutionsutredning studier av Olsson & Frühling som syftade till att analysera prostitutionsmiljön och dess olika aktörer där såväl kvinnornas bakgrund som karriär och handlingsmönster analyserades (Borg, 1981). I den studien klargörs vad prostitutionen egentligen handlar om och den medförde ett perspektivskifte i och med att köparna här synliggörs och diskuteras. Denna analys har också bidragit till att avliva en del gamla myter inte minst om den prostituerades sexualitet.

Ett annat arbete är Höigård & Finstads bok *Bakgater: om prostitusjon penger og kjaerlighet* från 1986 som behandlar vad som händer med kvinnorna *efter* uppbrottet ur prostitution med tanke på de långsiktiga skadeverkningar prostitutionen för med sig. Utgångspunkten här är de psykiska försvarsmekanismer som kvinnorna tillskansar sig i för att kunna bevara sin integritet och de psykiska konsekvenserna av dessa. En något mera liberal inställning till prostitution representerar den holländska sociologen Vanwesenbeeck som i sin bok *Prostitutes' well-being and risk* från 1994 även tar upp prostitutionens skadeverkningar.

Ett utmärkt arbete om vägen ut ur prostitution och kvinnornas förmåga att bygga upp ett nytt liv efter uppbrottet är Hedin & Månssons forskningsrapport *Vägen ut* från 1998. Sven-Axel Månsson är professor i socialt arbete vid Göteborgs universitet och har mångårig erfarenhet av forskning om prostitution. Ulla-Carin Hedin är docent och har arbetat med forskningsprojekt om utsatta kvinnor och sociala nätverks funktionssätt. Hon har också genomfört utvärderingen av 1993 års prostitutionsutredning. Deras analyser av prostitutionen har i stor utsträckning legat till grund för mitt arbete.

Den 1 januari 1999 trädde lagen om kriminalisering av köp eller försök till köp av sexuella tjänster i kraft. Den Svenska lagstiftningen är unik i Europa och har blivit starkt ifrågasatt inom EU. I andra länder där man genom kriminalisering försökt komma tillrätta med prostitutionen - till exempel USA - har man kriminaliserat såväl köpare som säljare. Köparna av sexuella tjänster straffas i Sverige med böter eller upp till sex månaders fängelse. Samtidigt legaliseras prostitutionen runt om i Europa. Den svenska lagen har väckt debatt och ifrågasatts av legaliseringsförespråkare även i Sverige såväl före som efter att den trädde i kraft.

Legaliseringsdebatten i massmedia

I inledningsskedet av mitt arbete uppmärksammade jag nedanstående artikelserie i Expressen, GT och Kvällsposten. Mitt intresse väcktes och min feministiska övertygelse gjorde att jag såg det som väsentligt att analysera denna debatt. Jag vill därför inleda med några exempel på hur den offentliga debatten förs av såväl förespråkarna som motståndarna. Detta för att peka på att fenomenet i hög utsträckning beskrivs utan någon vetenskaplig teorianslutning eller analys. Debatten förs också ofta på flera olika nivåer och med hjälp av myter och slagord. Legaliseringsvågen av prostitution debatteras på följande sätt:

Petra Östergren - legaliseringsförespråkare

Petra Östergren inleder artikelserien den 29 oktober 2001 med att hävda **Låt sexarbetarna bestämma själva.**

I Tyskland har man legaliserat prostitutionen. Man anser att prostitution inte skall fördömas moraliskt utan betraktas som vilket yrke som helst och att prostituerade ska ges samma rättigheter och skyldigheter som alla andra yrkesgrupper. I Sverige gör vi tvärtom. Vi fortsätter att fördöma prostitutionen moraliskt och vi stiftar nya lagar och skärper gamla vilket får till konsekvens att situationen förvärras för en redan stigmatiserad grupp människor. Det förrädiska är att detta görs under jämställdhetsflagg. Den retorik och analys som används är feministisk. Man säger sig vilja stärka kvinnors ställning i samhället och öka deras trygghet. Men eftersom man varken lyssnar på de olika åsikter och analyser som gruppen själv har eller ger dem möjlighet att påverka de lagar som berör deras yrkesutövning så är varken förfarande eller resultat feministiskt /---/

/---/ En orsak till varför det är så svårt att diskutera denna fråga i Sverige är att man använder sig av en viss retorik där man bland annat definierar prostitution som försäljning av "kroppar", "kvinnoliv" eller t o m "kvinnors själar". Redan där avstannar diskussionen och utgången av den är på förhand given. Något som verkar så förkastligt som en handel där kvinnors kroppar, liv, och själar sägs säljas och köpas behöver man inte diskutera vidare /---/

Vidare menar Östergren att de prostituerade själva vill kallas sexarbetare i stället för prostituerade - detta därför att ordet sexarbetare antyder en inkomstbringande aktivitet eller arbete. Man anser att det är bättre att sammanföra de olika formerna av kommersiell sex (posering, striptease, pornografi, telefonsex och prostitution) eftersom allt detta handlar om samma sak – att sälja sexuella tjänster i olika former. På så sätt menar Östergren att solidariteten mellan sexarbetarna skulle öka och de skulle få lättare att organisera sig och arbeta mot de lagar och normer som försvårar deras yrkesutövning och därmed deras sociala situation.

/---/ En annan orsak till varför det är så svårt att diskutera denna fråga i Sverige är för att man hävdar att prostitution är en del av mäns våld och maktutövning över kvinnor. Prostitution står därför i motsatsförhållande till det goda och jämställda samhälle man vill skapa. Denna analys kan dock inte stämma utan resonemanget är snarare ett tecken på det heteronormativa och existentialistiska tankesätt om kön och sexualitet som bl a den svenska statens jämställdhetsideologi kring sexköpslagen baseras på. För det första utgår man enbart ifrån de transaktioner där män är köpare och kvinnor är säljare. Alla andra konstellationer ignoreras. Dessutom utgår man ifrån att säljaren (kvinnan) är en "svagare" part som "utnyttjas" av en starkare (mannen) som enbart vill tillfredsställa sin "sexualdrift"; en förståelse av kön och sexualitet som länge ifrågasatts /---/

/---/ samma principer skall gälla för gruppen sexarbetare som gäller för andra marginaliserade grupper som kvinnor, homosexuella, funktions-hindrade eller invandrade personer. Det innebär att sexarbetare måste ges utrymme att framföra sina åsikter och tillika inflytande över de lagar och förordningar som berör dem. Om sexarbetare i Sverige vill att deras yrkesutövning skall avkriminaliseras och istället legaliseras så skall även så ske. Om sexarbetare anser att det finns andra sätt att eliminera och minska problemen inom sexbranschen så är det detta samhället skall lyssna på. Om sexarbetare vill att staten skall ha åtgärdsprogram för att hjälpa sexarbetare som vill upphöra med sin aktivitet, så är det sexarbetarna själva som skall diktera villkoren för dessa. Och om sexarbetande kvinnor anser att de liksom andra kvinnor skall ha rätt att bestämma över sina kroppar och sina liv – så skall även de få göra det. Allt annat är omoraliskt och kan knappast kallas feministiskt (Östergren, 2001).

Marianne Eriksson och Maj-Britt Theorin - legaliseringsmotståndare

Marianne Eriksson (v) är förste vice ordförande i EU-parlamentets utskott för kvinnors rättigheter och jämställdhet. Hon möttes med ett gapskratt när hon i EU-parlamentet föreslog att prostituerades kunder skulle kriminaliseras. Den 29 november 2001 publiceras hennes debattartikel under rubriken ***EU-politikern Marianne Eriksson om prostitution som ett vanligt yrke: Sexindustrin vill bli rumsren.***

Enligt förenta nationernas beräkning hamnar årligen fyra miljoner kvinnor och barn i den globala sexindustrin. Av dessa är cirka två miljoner flickor mellan 5 och 15 år.

De övertalas, lockas, köps och säljs. De tillerkänns inte människovärde men väl ett marknadsvärde.

Vi ser en global sexindustri som sedan 1998 omsätter mer pengar än den illegala droghandeln. En industri som på alla sätt försöker bli rumsren.

Västvärldens liberaliseringsvåg, som tog avstånd från smussel och dubbelmoral kring sexualiteten, förde med sig ett visst erkännande av människors rätt till en egen sexualitet. Det är bra. Tyvärr har också den stereotypa sexindustrin i än större utsträckning tagit tillfället i akt, och vår sexualitet hårdexploateras. Som vilket annat marknadsområde ges konsumenterna "kickar": Små barn, mycket unga flickor, gravida kvinnor – you name it. "Vi ger kunden vad kunden vill ha. Vet han inte vad han vill ha så erbjuds han ett utbud."

Efterfrågan ökar, omsättningen och profiten likaså /---/

/---/ Många tror att vi med lagen också kriminaliserat den som prostituerar sig, men så är ju inte fallet! Det är köparens, utnyttjarens, mannens rätt vi ifrågasatt. I världs-historien något helt nytt, som ger ett spännande bidrag till diskussionen. De flesta – om än inte alla – som från svensk sida deltar i debatten gör det inte utifrån sexualmoraliska skäl utan utifrån kvinnans rätt att besluta över sin egen kropp och sexualitet (Eriksson, 2001).

Maj-Britt Theorin i EU-parlamentets jämställdhetsutskott skriver den 16 december 2001 att den tyska modellen är dömd att misslyckas. Artikelns rubrik är: ***Maj Britt Theorin på kant med sina tyska partisystrar: Den tyska regeringen smörjer porrindustrin.***

Förespråkarna för fri prostitution blundar för hur köp av kvinnors kroppar är en del av patriarkatets maktstruktur och att prostitution legitimerar attityder som förtrycker kvinnor som

andra klassens medborgare. De ser inte att en majoritet av de prostituerade far illa och vill lämna yrket. De vill inte att samhället tar ett socialt ansvar för att motverka prostitution...

/---/ För det första hävdas att prostitution inte skall fördömas utan betraktas som vilket yrke som helst. Men kan någon påstå att en aktivitet med ständigt risk för könssjukdomar, miss-handel, våldtäkt, mord, HIV och ekonomiskt utnyttjande är ett arbete som vilket annat? Djupintervjuer med 130 amerikanska prostituerade visar att 82 procent utsatts för våld, att 75 procent var drogberoende och att 88 procent ville lämna prostitutionen.

Att sexindustrins kvinnor vill lämna prostitutionen lyftes fram i den tyska legaliseringsdebatten. Paradoxalt nog argumenterade landets jämställdhetsminister att en legalisering skulle "underlätta för kvinnor som vill lämna yrket". Vilken annan företeelse – drogmissbruk, främlingsfientlighet eller misshandel – motverkas effektivt genom en legalisering? /---/

Vidare tar Theorin upp tre argument som brukar framhållas av legaliseringsförespråkarna:

1. att legalisering skulle leda till färre prostituerade
2. att prostituerade skall ha samma rättigheter som andra yrkesutövare vilket sägs leda till säkrare arbetsmiljö, högre status och högre löner
3. att varje kvinna själv har rätt att välja om hon skall sälja sin kropp

Theorin argumenterar mot dessa enligt följande:

1. Det finns inga belegg för att legalisering leder till färre prostituerade. I Holland har slavhandeln med kvinnor ökat sedan legaliserade bordeller infördes. 80 procent av Amsterdams prostituerade är idag utländska och 70 procent av dessa saknar uppehållstillstånd enligt Theorin. Vidare menar hon att det svenska förbudet mot könsköp har varit framgångsrikt, att handeln med utländska kvinnor avtagit och att gatuprostitutionen har minskat till hälften.
2. Prostitution och pornografi är förvisso världens fjärde största industri men de som tjänar pengarna är inte de prostituerade kvinnorna. De som tjänar på prostitution är istället bordellmamman, läkaren, hallicken och numera också börshajarna. Porrkungen Milton är numera introducerad på Nasdaqbörsen. Hydra - en tysk stödgrupp för prostituerade - slår fast att legalisering aldrig kan förbättra den ekonomiska situationen för prostituerade. Tio till femton kunder per dag behövs för att täcka kostnaderna för skatt, läkare, kondomer, hyra, kläder, kosmetika och hallick. Theorin menar att det knappast kan räknas som ett lukrativt yrke. I Holland lockade det inte att betala skatt och sociala avgifter. Under första året av legalisering registrerade sig endast 4 av 2000 bordeller.
3. En kropp är inte en handelsvara! Att legalisera prostitution är att ge upp och från samhällets sida fransäga sig ansvaret. Samhället har ansvar att skydda de mest utsatta. Vi säger inte till drogmissbrukare att de får göra vad de vill med sin kropp. Prostituerade har ofta på olika sätt fått en dålig start i livet och tidigt förlorat sin självrespekt. Att från samhällets sida sanktionera försäljning av kvinnors kroppar hjälper inte dessa mest utsatta menar Theorin.

/---/ Jag skulle vilja åka ut i skolorna och prata med alla dem som tror på myten om den lyckliga horan. De har ingen aning om hur smärtsamt det är att stå i gathörnet och le mot kunden, att låtsas.

Eller hur det känns att någon ligger ovanpå dig, att le igen fast du helst vill gråta. Legaliseringsförespråkarnas tre argument ljuder ihåliga. En sysselsättning som 88 procent vill lämna är inget vanligt yrke. Det finns inga belägg för att en legalisering gör prostitutionen säkrare, eller att det stärker kvinnornas ekonomiska situation.

Att sälja sin kropp är ingen rättighet (Theorin, 2001).

Don Kulick - legaliseringsförespråkare

Don Kulick är professor i socialantropologi vid Stockholms universitet och denna debattartikel publicerades den 7 november 2001 under rubriken **Det finns visst nöjda sexarbetare.**

Medan de flesta europeiska länder håller på att lätta upp eller helt skrota lagar som straffar prostituerade, springer Sverige raskt iväg i helt motsatt riktning /---/

/---/ Den dominerande inställningen i Sverige är att prostitution är av ondo och bör utrotas. Denna inställning kallas ofta feministisk trots att långt ifrån alla feminister alls skulle hålla med om det. Dessutom skiljer sig en sådan inställning från annan feministisk samhällskritik.

Ta äktenskap som ett exempel. En feministisk kritik av äktenskap har i flera decennier belyst dess oomtvistligt kvinnoförnedrande dimensioner. Men det är få feminister som på allvar kämpar för att äktenskap som institution ska utrotas för det.

I stället handlar feministiska insatser om att förbättra villkoren för de kvinnor som av olika anledningar ingår äktenskap. Kvinnor kan numera dra sig ur ett otillfredsställande eller våldspräglat äktenskap med samhällets sociala och ekonomiska stöd, kvinnors juridiska rättigheter har jämställts männens, sexuella och andra typer av övergrepp inom äktenskapet bestraffas, och så vidare. Dessa framsteg har åstadkommit genom att fokusera på de sidor av äktenskap som nedvärderar och förtrycker kvinnor. Inte genom att förbjuda det /---/

Vidare menar Kulick att det i andra delar av Europa finns tre ”väletablerade och vedertagna föreställningar” om prostitution som konsekvent avvisas i Sverige: Att sexarbete kan vara arbete, att sexarbete kan vara ett val samt att många som säljer sexuella tjänster kan vara välanpassade, harmoniska människor. Kulick hävdar att man i Sverige ser sexarbetare som offer för ett patriarkaliskt system samt hävdar att de varit offer för sexuellt våld som barn. Vidare att man utgår från att många är narkotikamissbrukare samt har självförakt. Att endast tala i termer av offer och förtryck är att förenkla fenomenet menar han. De som försvarar sexindustrin blir i Sverige avfärdade som talesmän för sexindustrin eller som ..*förvirrade offer som lider av falskt medvetande.*

Sett ur ett sådant perspektiv blir en prostituerad kvinnas protest att hon inte är ett offer ett oerhört starkt bevis på att hon är just ett offer – ett offer som är så pass mycket offer att hon inte ens vet att hon är ett offer. Med andra ord blir en kvinnas förnekande ett bejakande: hennes trotsiga ”nej, jag är inget offer” blir ett storögt vädjande ”ja, jag är ett gigantiskt offer”.

Ironiskt nog är denna förvrängning av kvinnors tal precis det som den amerikanska feministen Cathrine MacKinnon hävdat kännetecknar pornografi. MacKinnon menar att i porrens värld finns det ingen möjlighet för en kvinna att säga nej. Porr förvandlar alltid en kvinnas ”nej” till ett ”ja”. Utifrån detta feministiska perspektiv inställer sig frågan: Är inte den svenska diskursen om prostitution ett exempel på feministisk porr? /---/ (Kulick, 2001).

Problemområde, syfte och frågeställning

Skillnaden i synen på prostitution är påtaglig vid en jämförelse mellan Sverige och övriga Europa. Företrädare för kriminalisering enligt den svenska modellen ser prostitutionen som skadlig såväl fysiskt och psykiskt som socialt. Här uppfattas alltså prostitutionen i sig som skadlig och man ser som myndigheternas uppgift att aktivt verka för efterlevnad av de förbud som råder på området. Inom denna ideologi menar man att prostitution är ett uttryck för samma strukturer som våld mot kvinnor och sexuella övergrepp. Våldet är enligt detta perspektiv inbyggt i prostitutionen och att köpa sex är att utöva en form av våld. Man menar att en legalisering legitimerar såväl detta våld som mäns maktmissbruk av utsatta kvinnor. En legalisering ger signaler till samhällsmedborgarna att kvinnor är varor som kan köpas av män efter behag. Statens ansvar blir härmed att stifta normativa jämställdhetslagar för att markera att detta synsätt inte är acceptabelt.

Legaliseringsförespråkarna menar att skadeverkningarna har sin grund i stigmatiseringen som prostitutionen för med sig. Problemet är våldet som de prostituerade utsätts för och våldet i sin tur beror på de prostituerades illegala status och sociala stigma. Man benämner också kvinnorna som "sexworkers" och menar att stigma minskar om kvinnorna erhåller samma rättigheter som övriga samhällsmedborgare när det gäller skatt, pension och sjukförsäkring. Inom denna ideologi menar man att det är en mänsklig rättighet att få sälja sexuella tjänster om man vill.

I Holland förekommer lagliga bordeller och prostitution betraktas som ett yrke vilket som helst. Senast har Tysklands förbundsdag med stor majoritet antagit ett förslag om att ta bort prostitution från brottslagen och i stället reglera den under arbetslagstiftningen. Detta trädde i kraft från och med årsskiftet 2002. Det pågår även diskussioner om legalisering i Italien och Portugal. Den internationella kritiken mot den svenska lagen är omfattande och man menar att den inte tar hänsyn till individens fria val och medborgarnas personliga integritet samt att den begränsar individers sexuella möjligheter.

Även i Sverige debatteras alltså den nya lagen och anmärkningsvärt är att såväl förespråkarna som motståndarna säger sig bedriva kampen utifrån ett feministiskt perspektiv. Man kan urskilja två olika huvudfåror i synsättet på prostitution - dels den legaliseringsfientliga "nordiska ideologin" som främst har svenska och nordiska företrädare (även om man naturligtvis hittar förespråkare också i andra länder) - och dels den legaliseringsvänliga "europeiska ideologin". Jag har valt att benämna den nordiska som *den feministiska ideologin* och den europeiska som *den nyliberala ideologin*. Detta därför att jag hos legaliseringsförespråkarna tycker mig se tydliga nyliberala drag. Förespråkarna säger sig visserligen ha ett feministiskt perspektiv men liberalfeministerna utgår från att könsskillnaderna skall utjämnas genom att kvinnor skall integreras i ett så kallat manligt samhälle. De ifrågasätter inte heller andra aspekter av samhället än de som är kopplade till kvinnors möjligheter. Man talar om enskilda individers rättigheter att forma sina liv enligt egna önskemål med minimal statlig inblandning. Denna ideologi präglas av en liberal syn på individen och en liberal kontrollpolitik. Den understryker också individens rätt till sexuell frihet och därmed kommersialisering och exploatering av människors sexualitet och känsloliv. Detta gör att man betraktar sexualitet som en handelsvara vilken som helst.

Den feministiska ideologin ser dels till kvinnors underordnade och mäns överordnade ställning i samhället men också till den klassmässiga ojämlikheten. Den är inriktad på övergripande samhällsstrukturer och ser till grupper i högre utsträckning än till enskilda individers frihet att göra egna val. Man vill kollektivt värna om utsatta och marginaliserade grupper och menar att prostitutionen är en effekt av de könsrolls- och sexuella mönster som präglar vårt

samhälle. Jag skulle lika gärna kunnat benämna denna inriktning som folkhemsideologin eller låtit Sven-Axel Månson stå som modell för denna och legaliseringsförespråkaren Don Kulick för den nyliberala. Jag valde helt enkelt att benämna den feministisk därför att det stämmer väl överens med nordiska forskares analys av, samt de flesta svenska politikernas förhållnings-sätt till, fenomenet prostitution. Jag är dock medveten om att valet av benämning kan ifrågasättas av vissa feminister.

Syftet med min undersökning är att utifrån ett feministiskt perspektiv försöka bidra till en djupare förståelse för vilken syn på individ och samhälle som respektive hållning representerar.

Detta leder fram till min frågeställning:

- Vilka centrala argument används av förespråkarna respektive motståndarna?
- Vilka effekter får legalisering respektive kriminalisering på samhällsnivå och individnivå?
- Vilka teorier baserar sig synsätten på när det gäller individer, grupper och samhälle?

2. Uppsatsens uppläggning och genomförande

Uppsatsens innehåll

I kapitel tre kommer jag att göra en historisk beskrivning av prostitutionen som fenomen för att sedan beskriva den hur den moderna prostitutionen definieras. I kapitel fyra förklarar jag några begrepp och teoretiska utgångspunkter. Där går jag också djupare in på en del samhällsförändringar och förklarar bakomliggande orsaker. I det femte kapitlet landar jag i legaliseringsdebatten och beskriver de två huvudfåror – feministisk och nyliberal – samt redogör för de framträdande argument respektive hållning representerar. I kapitel sex tar jag hjälp av utvärderingen av legaliseringen i Victoria, Australien samt den svenska kartläggningen av prostitution sedan lagen om kriminalisering trädde i kraft. Härmed avser jag peka på effekterna av respektive lagstiftning. Avslutningsvis tar jag i kapitel sju hjälp av feministisk teori för att utvärdera, sammanfatta och dra slutsatser utifrån de centrala begrepp som respektive huvudfåra representerar.

Metod

Jag har valt att göra en litteraturstudie och utifrån mitt intresse att analysera innehållet i debatten har jag sökt information på bibliotek, referensdatabaser, Internet samt i tidskrifter och dagspress. Jag har också använt mig av föreläsningar.

Med utgångspunkt från den aktuella debatten och tidningsdiskussionen vill jag försöka beskriva ståndpunkterna inom respektive huvudfåra samt analysera innehållet i argumentationen. Jag har således haft en analytisk utgångspunkt när jag sökt efter förståelse för ovan beskrivna fenomen.

Jag inledde mitt arbete med en omfattande litteraturgenomgång för att orientera mig på området. Därefter tog jag del av föreläsningen med Louise Eek. Detta arbete gjorde att jag redan i inledningsskedet hade en mängd anteckningar och lösa trådar. Jag lade dock dem åt sidan och skrev den historiska beskrivningen med hjälp av Borg (1981), Frykman (1977) och Moberg (1949). Därefter sökte jag i presstext och fann en mängd artiklar som behandlade ämnet och väckte mitt intresse för den offentliga debatten. Av dessa valde jag ut de fyra som jag ansåg tydligast pekade på skillnaderna mellan de två olika hållningarna och som innehöll de mest framträdande argumenten – det är dessa fyra artiklar som jag citerar stora delar av inledningsvis. Redan i detta skede framträdde de två huvudfåror tydligt och jag började att sortera mitt material och den litteratur jag senare läste inom de två huvudfåror.

Härmed framträdde också de två olika ideologierna – feminism och nyliberalism (eller den ”nordiska” respektive den ”europeiska” ideologin) och jag såg det därför som väsentligt att söka information om nyliberalism och feminism för en djupare förståelse av respektive ideologi. Här använde jag mig av litteratur av Berg (1990), Larsson (1994), Strandberg (1999), Månsson (1981), Höigård & Finstad (1986) samt Borg (1981). Jag använde mig också av föreläsningen med Eek (2002). Därefter gjorde jag utifrån ett feministiskt perspektiv en analys av ideologierna med fokus på prostitution och kopplade mitt material till respektive ideologi.

I detta skede såg jag också betydelsen av att förklara och redogöra för en del centrala begrepp och teorier och jag skrev därför kapitlet ”Begrepp och teoretiska utgångspunkter” med hjälp av Strandberg (1999), Månsson (1981), Olsson (1997), Wolff (2001), Borg (1981) samt Ronnby (1999). Detta för att få en helhet i mitt avslutande kapitel där jag utifrån ett feministiskt perspektiv utvärderar och drar slutsatser av vad jag har kommit fram till. I detta kapitel

såg jag mig också nödgad att lägga till ett begrepp som inte finns med i teoridelen - empowermentbegreppet. Jag valde att ta med det avslutningsvis därför att det är väsentligt att diskutera Vanwesenbeecks tolkning av begreppet. Jag gjorde dock bedömningen att det inte hörde hemma i teoridelen.

I de fall jag har gjort Internetsökningar har jag använt sökorden ”prostitution” och ”trafficking” men också genomfört sökningar på personer som jag har stött på i mitt material. Här har jag använt Louise Eek, Hanna Olsson, Don Kulick och Ine Vanwesenbeeck.

Jag har genom arbetets gång haft ett feministiskt perspektiv. Feminism som begrepp kan definieras som motstånd mot kvinnors underordnade och mäns överordnade ställning i samhället. Detta begrepp används dels som benämning på en politisk rörelse som avser förbättra kvinnors samhällsställning men det har också utvecklats en könsteoretisk forskning med syfte att beskriva och förklara könsproblematiken inom olika vetenskapliga discipliner.

Det finns svårigheter med att använda feminism som vetenskaplig metod. Berg (1990) menar att begreppets dubbla betydelser - det vill säga politiskt och vetenskapligt - är ett dilemma som ger problem när det könsteoretiska perspektivet skall etablera sig i den vetenskapliga diskursen.

Min egen förförståelse och de fördomar jag haft har hela tiden varit tvungna att prövas mot det jag har funnit i mina litteraturstudier. Min från början feministiska övertygelse har naturligtvis präglat mitt arbete – hade jag valt ett annat perspektiv och utgått från andra teorier hade resultatet naturligtvis sett annorlunda ut.

3. Prostitution och samhällsförändring

En historisk exposé

Ordet prostituerad härrör från grekiskans ”prostasai” vilket betyder ”stå framför” – det vill säga stå framför bordellen. Den atenske statsmannen Solon (600 f. Kr.) köpte utländska kvinnor och ställde ut dem till offentligheten som ”*en allas tillhörighet, beredda för sitt värv mot erläggande av en obol*” (Borg, 1981, sid. 616). Historiskt sett har prostitutionsbegreppet främst byggts på kvinnors promiskuitet och i den östromerske kejsaren Justinianus I lagsamling (500-talet e. Kr.) framhölls att även den kvinna som utan ersättning ”*offentligen prisger sig åt flera*” (a.a.) är att betrakta som prostituerad.

Fransmannen Parent-Duchatelet publicerade år 1837 en stor undersökning om prostitutionen i Paris och fokuseringen på kvinnan är här tydlig. Kvinnan som prostituerar sig sägs konstitueras av ”*...återfall i brott, eller sammanfallande av åtskilliga omoraliska handlingar som legalt fastställts; allmän ryktbarhet; häktning på bar gärning med andra ögonvittnen än angivaren och polismannen*” (a.a.).

Tittar vi på det svenska bondesamhället finner vi att det var prästen och kyrkan som upprätthöll den sociala skillnaden mellan den gifta, ärbara kvinnan och horan. En ogift mor blev automatiskt stämplad som hora. Hon blev utsatt för skamstraff som utmättes på kyrkbacken och hon fick bära horluvan som var symbolen för rollen som hora. Den gav tydliga signaler om vilken behandling hon förtjänade och var en påminnelse för henne själv och andra om att uppträda i enlighet med omvärldens förväntningar. Mannen - vars hor också var straffbart - kunde svära sig fri. Fosterfördrivning och barnamord straffades med fängelse eller döden och änglamakerskor tog hand om de ”oäkta” barnen (Frykman, 1977).

En skönlitterär illustration av det patriarkala förtrycket, prästens makt och dubbelmoralen i bondesamhället är Vilhelm Mobergs romanfigur från år 1949 - ”skökan” Ulrika från Västergöl ur romanviten om Utvandrarerna.

På grund av sin osedliga vandell hade Ulrika i Västergöl själv i flera år varit av kyrkan avstängd från nådemedlen. Det syntes sällsamt, att hennes mångåriga skörlevnad icke hade avsatt mera märkbara spår av fördärv i hennes yttre. Ulrikas ansikte hade bevarat ungdomens rena oskuldsdrag och visade knappast en skrynkla...(Moberg, 1949, sid. 145).

Bonden Danjel Andreasson i Kärragärde samlade husfolk och grannar nattetid och utdelade i hemlighet nattvarden till de förtappade själar som på grund av sitt ”otuktiga” och ”syndfulla” leverne inte var välkomna att ta emot nattvarden i kyrkan. Prästen Brusander menade att vissa av församlingsbornas uppstudsighet grundade sig i den ökade läskunnigheten. ”*Enfaldigt folk gjorde orätt bruk av sin läskunnighet*” (a.a. Sid. 143).

Danjel hade just börjat dela ut nattvarden när kyrkans män och kronolänsmannen trädde in. Prästen såg bläckmuggen med nattvardsvin som stod framför Ulrika:

- *Du din synderska, vågar ta kristi blod i din orena mun!*

Ulrika fräste tillbaka:

- *Dä törs jag för dej, din djävla bukpräst!*

Brusander ryggade, tog ett steg baklänges, andades häftigt:

Han måste bevara besinningen.

Kyrkvärden Per Person steg fram för att bistå församlingsherden, och han röt åt Ulrika:

- *Ska du chikanera prosten?*
- *Akta dej! Jag kan chikanera körkvärden också!*
- *Innan du talar te vårt prästerskap behöver du skölja dej i truten!*
- *Mä prästgårdsbrännvin eller prostapiss, va?*
- *Tig din gamla hora!*
- *Hora? Sa du hora?*

Ulrika reste sig med en sådan häftighet att stolen föll omkull bakom henne med stort buller. Hela hennes kropp skakade, hennes ögon gnistrade i vredesmod, hon skrek gällt åt kyrkvärden:

- *Hora? För dej Per Persson? Ä jag en hora, så ä du en lika stor horbock!*
- *Va vräker du ur dej, kvenna?*
- *Hora för dej, körkvärd? Va sa du te mej förr i världen? När du kom hem te mej mä riksdalern i ena handen och kuken i den annra!*
- *Tig, vanvettia varelse! Röt Per Persson av sina lungors hela kraft.*
- *Va sa du de gångerna? När du ville att jag skulle lägga mej på rygg en stunn åt dej? Då va du beskedli! Då tiggde du och ba och va vänli! Då dög jag åt dej! Då dög horan! /---/ (a.a. sid. 154).*

Ulrikas gälla stämman kom igen:

- *Men den horbocken Per Persson ä int'förbjuden nattvarn i körkan! För han ä go vän mä bukprästerne, di svarte djävlarne, som skymmer bort ljuset för oss! Di maktige isterkropparna, som lever i sitt feta kött! /---/ (a.a. sid. 155).*

Vid 1849 års varting med Konga häradsrätt dömdes hemmansägaren Danjel Andreasson i Kärragärde för brott mot sakramentslagen och förordningen om olovliga sammankomster att böta 200 daler silvermynt. Alla de personer, som anammat den heliga nattvarden i hans hus, dömdes att böta 100 daler silvermynt vardera. Då de flesta av de dömda var obemedlade och inte kunde gälda böterna, förvandlades dessa till fängelsestraff, och de fick vardera undergå 28 dagars fängelse på vatten och bröd. /---/ (a.a. sid. 158).

I industrisamhället var det polis och läkare som stod för kontrollen och även här sattes fokus på kvinnan. I samband med att de veneriska sjukdomarna spred sig inrättades ett kontrollsystem vilket var ensidigt inriktat på de prostituerade kvinnorna. Eftersom de veneriska sjukdomarna var ett problem bland garnisonssoldaterna i Stockholm gjorde kommandanten för garnisonen en framställning om att "lösa" och "liderliga" kvinnor borde besiktigas med avseende på dessa sjukdomar. År 1847 infördes så reglementeringssystemet i Sverige och en särskild besiktningsbyrå inrättades. Här skulle "lösa kvinnor som utan någon egentlig sysselsättning eller stadigvarande bostad förde ett sysslolöst och kringdrifvande lefnadssätt" (Borg, 1981, sid. 93) uppföras på särskilda listor och genomgå besiktning varje vecka. Reglerna skärptes sedan successivt och de kvinnor som inte följde reglementet kunde dömas till arbete på tukthus eller spinnhus. Männens roll förbisågs eller förnekades.

År 1912 definierar den tyske forskaren Iwan Block prostitution enligt följande grundliga beskrivning:

Prostitutionen är en bestämd form av utomäktenskaplig sexualförbindelse kännetecknad därigenom att den prostituerade individen ständigt och jämt, mer eller mindre vallöst hänger sig åt ett obestämt antal personer, offentligt och notoriskt, sällan utan vederlag, företrädesvis i form av yrkesmässig falhet, till könsumgänge eller andra handlingar eller eljest provocerar

och tillfredsställer andras könsdrift och på grund av detta otuktsliv erhåller en bestämd konstant typ (a.a. sid. 617).

Reglementeringen var en omdebatterad företeelse i hela Europa under 1800-talet och levde i Sverige kvar fram till år 1918 då den avskaffades genom riksdagsbeslut. Men härigenom försvann dock inte kontrollen av de kvinnor som prostituerade sig. Nu utnyttjades i stället lösdriverilagen från år 1885 vars syfte var att förebygga brottslighet och annan asocialitet. Det var främst läkare och socialarbetare som utövade samhällets kontroll av människors sexualitet och man använde sig även av tvångssteriliseringar. De kvinnor som var föremål för ingripande enligt denna lag var i så gott som samtliga fall prostituerade. Tillämpningen av lagen varierade under årens lopp men lagen fanns kvar fram till år 1965 (Borg, 1981).

Redan år 1910 hävdade professor J E Johansson att definitionsfrågan inte kan skjutas åt sidan när man vill undersöka och förklara prostitutionen. Johansson kritiserade också myndigheternas ensidiga kontroll av de prostituerade kvinnorna och reglementeringskommitténs bristande helhetsuppfattning av problemet. Genom att innefatta köparna i sin definition pekade han på den perspektivförskjutning som blir följden jämfört med om man endast betraktar säljarna:

Skulle samtliga kunder, exempelvis af omtanke om samhällets bästa, afbryta sina förbindelser med de skörlefvande kvinnorna, så existerade ej längre samhällsföreteelsen prostitution (Borg, 1981, s 47).

En modern definition

Ett nytt synsätt på prostitution i Sverige etablerades år 1977 i och med prostitutionsutredningen. Här konstaterades att det tidigare sällan hade gjorts skillnad mellan fenomenet prostitution med minst två parter inblandade och den prostituerade kvinnan vilket ledde till följande definition:

Prostitution – som till sitt innehåll och former präglas av de existerande samhällsförhållandena – föreligger när minst två parter under marknadsmässiga betingelser köper respektive säljer fysiskt tillträde till kropp eller andra sexuella handlingar. Den ena parten, köparen, köper sig således fysiskt tillträde till den andra partens kropp eller förfoganderätt över vissa av den andra partens fysiska beröringar för egna sexuella syften under en viss tid. Den andra parten, den prostituerade, säljer fysiskt tillträde till sin kropp eller förfoganderätten över vissa fysiskt berörande handlingar för köparens sexuella syften under en viss tid. Den transaktion som prostitutionen innefattar betalas vanligen i pengar, men även andra betalningsmedel kan förekomma (Borg, 1981, sid. 49).

I denna definition betonas att prostitutionen är ett samhälleligt problem med samhälleliga orsaker och att den inbegriper (minst) två personer. Fenomenet betraktas alltså inte längre liktydigt med kvinnan som prostituerar sig utan även köparen synliggörs. Utredningen byggde på en rad studier av och djupintervjuer med prostituerade kvinnor och pekade på att prostitution inte handlar om ömsesidig sexualitet. För kvinnan handlar det inte om sexualitet överhuvudtaget och hon skyddar sig inför mannens användande av hennes kropp med olika psykologiska försvarsmekanismer.

Borg menar att man kan se den traditionella heterosexuella prostitutionen med mannen som köpare och kvinnan som säljare som den yttersta konsekvensen av de traditionella könsrollerna där mannen är subjekt och kvinnan är objekt. Det motsägelsefulla när det gäller prostitution är att i huvudsak kvinnan bestraffas för en sexualitet som hon inte själv känner eller

ger uttryck för – hon finns till för mannens lust. Ändå är det hon som betraktas som promiskuös och föraktas – inte mannen. Vidare skriver Borg att :

I stället för att i huvudsak gälla prostituerade kvinnor som ett problem måste prostitutionsfrågan med nödvändighet handla om könsroller och sexualitet i ett visst samhälle (Borg, 1981, sid. 48)

Månson (1981) pekar på att de definitioner som förekommer kan delas in i tre olika grupper beroende på vilken infallsvinkel man haft:

1. Definitioner utifrån den säljande parten, den prostituerade
2. Definitioner utifrån den köpande parten, köparen
3. Definitioner utifrån samhällsföreteelsen könshandel med minst två parter, en säljare och en köpare, inblandade.

Månsson använder sig av benämningen *könshandel* i stället för prostitution för att beteckna själva samhällsföreteelsen. Detta för att undvika att begreppet blir synonymt med kvinnan som prostituerar sig som varit vanligt historiskt. Han påpekar dock att den så kallade sexindustrin i vid bemärkelse kan sägas utgöra en del av könshandeln men då i en indirekt form. Månsson begränsar termen könshandel till att innefatta den samhällsföreteelse som inbegriper minst två handlande parter och där handelsvaran är sexuella handlingar. Sexindustrins intressenter kan istället enligt Månsson sägas tillhöra könshandelns *främjare*.

Jag har i mitt arbete enbart fokuserat på konstellationen där mannen är köpare och kvinnan säljare. Detta därför att enligt SoS-rapporten (2000:5) är prostitution med kvinnliga köpare en *mycket* marginell företeelse i Sverige.

4. Begrepp och teoretiska utgångspunkter

Tre samhällsliga förhållningsätt till prostitution

Strandberg (1999) tar upp tre varianter av staters förhållningsätt till prostitution; *prohibitionistiska*, *abolitionistiska* och *reglerande*:

De prohibitionistiska systemen förbjuder prostitutionen som sådan och alla aktiviteter rörande prostitution ses som brottsliga, alltså även den som prostituerar sig. Dessa system ignorerar köparen, antingen genom att lagen inte omfattar köparen eller genom att polisen i praktiken endast arresterar säljaren. Detta system har sin grund i en syn på prostitutionen som omoralisk där kvinnorna får bära skulden för att de lockar männen till detta omoraliskt beteende. Straffen för de prostituerade kan variera från påtvingad "rehabilitering" som i Vietnam, sju års fängelsestraff som i Uganda till dödsstraff som i Iran. Andra exempel på länder med prohibitionistiska system är USA, Tanzania, Filippinerna, Sri Lanka och Kina (Strandberg, 1999).

Abolitionistiska system syftar till att avskaffa prostitutionen och kriminaliserar hallickverksamhet och främjande av prostitution men däremot inte de prostituerade själva. Här hamnar vi när vi betraktar Sverige. I andra länder har man denna hållning därför att det är lättare att bedriva arbete mot könssjukdomar och HIV om prostitutionen inte sker i det fördolda utan myndigheter har möjlighet att gripa in. Olika former av abolitionistiska system är det vanligaste i de Europeiska länderna med exempel som Storbritannien, Frankrike, Belgien och Spanien (Strandberg, 1999).

Ett tredje system är det reglerande där prostitutionen är tillåten men på olika sätt reglerad av staten. Som exempel på detta kan nämnas att prostitution endast är tillåten i vissa stads kvarter, de prostituerade är tvingade att registrera sig hos polis eller genomgå regelbundna hälsokontroller. Trots att det kan vara straffbart att inte följa reglerna låter många kvinnor bli att registrera sig. Antingen därför att de vistas i landet illegalt eller för att de inte vill vara offentliga med att de prostituerar sig då det kan vara svårt att bli "avregistrerad" då man slutar med prostitutionen. Reglerade system har till exempel Australien, Holland, Turkiet, Schweiz och Peru (Strandberg, 1999).

Förändringen av synen på sexualitet

Den sexuella revolutionen under 1960-talet fick stor betydelse för synen på sexualitet. Detta ligger till grund för den historiska utvecklingen inom båda riktningarna. Här togs viktiga steg på vägen mot en kvinnlig frigörelse men man kan också se en början till den exploatering av sexualitet som sedan tog fart. Sexualiteten kunde skiljas från fortplantningen i och med att kvinnor kunde kontrollera sin fruktsamhet genom tillförlitliga preventivmedel och fri abort. Det blev accepterat och allt vanligare att leva tillsammans utan att vara gifta och öppenheten ökade - man såg inte längre ned på en ogift mor. Under 1970-talet debatterades abort och preventivmedel och en rad sexualpolitiska utredningar och lagförslag genomfördes. År 1974 kom lagen om fri abort och kostnadsfria preventivmedel. En ny steriliseringslag kom 1976, den gjorde sterilisering frivillig för såväl kvinnor som män samt förbjöd alla former av tvång eller övertalning.

I början av 1970-talet genomdrevs också lagändringar inom pornografins område. Dessa innebar att äldre restriktiva bestämmelser angående framställning, distribution och försäljning av pornografi undanröjdes. År 1970 avskaffades den så kallade tukt- och sedlighetsparagrafen som fanns i brottsbalken och i tryckfrihetsförordningen och i stället infördes en bestämmelse om otillåtet förfarande med pornografisk bild - det så kallade skyltningsförbudet. Detta ledde

till att den kommersialiserade sexualiteten - pornografin - ökade. Medierna fick ökad makt att påverka och ”friheten” att kommersiellt exploatera sexualiteten ökade (Månsson, 1981).

Från slutet av 1960-talet och fram till 1970-talets första hälft ökade också prostitutionen i omfattning, åtminstone om man mätte i antal personer som prostituerade sig. Nya könshandelsformer breddade ut sig och rekryteringen av unga kvinnor till prostitutionen ökade. Det var också nu som man började rekrytera utländska kvinnor till prostitutionen. Den illegala handeln med utländska kvinnor kom senare att betecknas som *trafficking* eller slavhandel med kvinnor.

Under 1980- och 90-talen expanderade prostitutionen globalt. Tabun bröts och vi kunde se en delvis mer exhibitionistisk öppenhet. Utbudet av sexualitetens olika uttryck blev grövre i medierna och man kunde skönja en normalisering av våldet knutet till sexualiteten. Prostitutionen som under 1970-talet existerade i dolda rum blev istället ett offentligt fenomen som exponerades i reklam, i TV, i tidningar och på film (Olsson, 1997).

Man skulle kunna uttrycka det som att kyrkans makt över människors (och främst kvinnors) sexualitet i dagens samhälle har ersatts av marknaden. Gay Talese – en av tidningen Playboys chefredaktörer berättar att under de första åren låg playboykontoret i skuggan av en stor kyrka. Han menar lite ironiskt att stora kyrkor inte kan upprätthållas utan ett tillräckligt stort antal syndare som berättigar kyrkans existens (Wolff, 2001).

Två uttryck för sexualfientlighet

Man kan enligt Borg urskilja två sexualideologier som på ytan står i kontrast till varandra. När man gör en närmare analys av dem finner man dock att båda uttrycker sexualfientlighet. Den ena är sexuell restriktivitet med puritanska inslag och den andra är synen på sexualitet som en vara vilken som helst. Den första hänger samman med den patriarkaliska sexualfientligheten där konsekvenserna varit tydligast för kvinnorna. Deras sexualitet har i låg grad erkänts. I den mån den gjorts det har överträdelser av vad som ansetts acceptabelt ofta fått svåra följder. Även mäns sexualitet har skuldbelagts och inskränkts men dubbelmoral framför allt på männens villkor har varit framträdande. Rester av denna sexualfientlighet lever kvar i vårt samhälle menar Borg (1981).

Ett idag mer framträdande drag är diskussionen om sexualitet som en vara vilken som helst. Den kommersiella sexualiteten visar upp olika smakriktningar som skall tillgodoses till vinstgivande priser. Sexualiteten används av kommersiella krafter och blir ett medel bland många andra att förränta investerat kapital. Det är inte bara existerande behov som skall tillgodoses utan nya måste också skapas. På så sätt är konsumtionssamhällets moral ickepuritanskt.

I vår tid håller dessa två ideologier att brytas mot varandra. Men det är enligt Borg bara på ytan som dessa två är motsatta varandra. På ett djupare plan uttrycker de båda en sexualfientlighet. Den ena använder enkla och mer eller mindre synliga medel för att undertrycka. Den andra exploaterar och förflockar inte sällan i upplysthetens och toleransens namn. Båda sidor motverkar en jämlik och ömsesidig sexualitet mellan människor. Om det vid seklets början var så att den puritanskt sexualfientliga synen främjade prostitution kan vi nu istället se att den nya frihetsideologin som kommersiellt exploaterar sexindustrin främjar prostitutionen på ett nytt sätt. Borg menar att jordmånen för en positiv sexualsyn som utgår från jämställda och ömsesidiga förhållanden minskar i och med kommersialismens sexualitet (Borg, 1981).

Sexualitet som handelsvara

Kan man då betrakta sexualitet som en handelsvara? Månsson (1981) utgår från Marx definition av en vara som ”först och främst ett yttre föremål, ett ting, som genom sina egenskaper tillfredsställer mänskliga behov av något slag” (sid. 79). I denna betydelse är sexualitet naturligtvis inte någon vara – den är inte något föremål. Marx menar dock att ting som i och för sig inte är varor – till exempel samvete, ära, arbete (och således sexualitet) – kan säljas av sina ägare och ”genom sitt pris erhålla *formen av varor*” (a.a.). Inom prostitution sker detta och därför antar sexualiteten i detta fall varans form. Det är också sexualitetens varumässiga karaktär som präglar prostitutionen. Därmed skiljer den sig från andra typer av sexuella kontakter mellan människor. Köparen är den sexuella parten – den prostituerade *symboliserar* och *representerar* sexualitet. Månsson jämför henne med en skådespelare – i sig själv är hon icke-sexuell. Det handlar om en subjekt/objekt-relation där köparen är subjektet och säljaren objektet. Hon finns till för köparens syfte, hennes behov är oväsentliga och hennes uppgift är att svara mot den andres behov.

Individaletik och socialetik

Politiska filosofer och ekonomer har förespråkats en teori om politiken och ekonomins egenlaglighet. Hobbes och Machiavelli företräder en *amoralitetstes* när de hävdar att allt politiskt handlande dikteras av gruppegoism och därför präglas av maktmedel och bruk av våld. Inom den liberala ekonomiska teoribildningen menar man också att det ekonomiska livet inte skall regleras utan helt följa de lagar som gäller en fri marknadsekonomi. Ekonomin har alltså egna lagar och man menar att det vore utopiskt att försöka ställa ekonomin under etiska ideal. Denna tes går ut på att det endast är privata handlingar som bör underställas en etisk bedömning – politik och ekonomi är ickemoraliska. Då är vi återigen inne på tanken att var och en skall sträva efter att tillgodose sina egna materiella intressen utan något solidaritetstänkande (Ronby, 1999).

Enligt den *monistiska tesen* bör såväl privata som politiska handlingar göras enligt en etisk bedömning. Bentham menar att en handling är riktig om den medför ett maximalt överskott av lust (framför smärta) för *alla* människor. Detta gäller inte bara varje handling av en enskild individ utan också varje åtgärd av en regering. För att hävda att en handling är rätt för en enskild person i en viss situation måste jag också kunna hävda att alla handlingar som har samma etiskt relevanta egenskaper är rätt för alla personer i liknande situationer – detta kan benämnas som en *utilitetsprincip* (Ronby, 1999).

Som medlemmar i ett samhälle är vi beroende av varandra och har ansvar för varandra. Därför har också staten ett ansvar för att människors grundläggande behov tillgodoses och för att välfärden fördelas så att det är till fördel för de sämst ställda. I denna mening skall också statens handlande överensstämma med utilitetsprincipen och rättvisepincipen. Detta innebär att staten har ett övergripande socialt ansvar. Till dess uppgifter hör att sörja för människors välfärd och att främja en rättvis fördelning av välfärden. Detta är ett grundläggande ansvar som inte kan åsidosättas med hänvisning till att staten bör undvika att inskränka den enskildes frihet. Det förhåller sig inte heller så att det ekonomiska livet skall styras av sina egna lagar helt oberoende av etiska principer (Ronby, 1999, sid. 267).

Onda eller självdestruktiva handlingar har aldrig sina rötter i ett fritt val så som nymoralisterna hävdar. Blev du tjuv? Okey, du valde det. Blev du alkoholist? Jaha, du valde alltså det. Ansvaret är ditt. Skyll inte på samhällsförhållandena. Sådana tankar är inte bara ogenerösa och ogenomtänkta, utan också ett billigt och brutalt sätt att försöka skuldfriförklara samhället. (I hopp om lägre skatter?) (Ronby, 1999, sid. 192).

5. Legaliseringsdebatten

Några framträdande argument för en legalisering

”Det enda sättet att hjälpa kvinnor som är utsatta för våld är att ge dem sina rättigheter, makt över sitt liv och därför måste prostitutionen legaliseras”. Det säger Marjam Wijers som är chef för den holländska organisationen Foundation Against Trafficking in Women (STV). Hon har därmed samma hållning som de så kallade Sex Worker Rights aktivisterna. Dessa är prostituerade (men även andra personer) världen över som menar att det verkliga problemet med prostitutionen är det våld som prostituerade ofta utsätts för. Våldet beror på de prostituerades illegala status och sociala stigma. Aktivisterna menar att kvinnor som vill borde få sälja sexuella tjänster (Strandberg, 1999).

Denna hållning gör att man måste skilja mellan påtvingad och frivillig prostitution – det vill säga mellan kvinnor som med hot och våld är tvingade in i prostitutionen och de som befinner sig där av fri vilja.

Inom FN har man alltid arbetat för att motverka prostitutionen inom medlemsstaterna. Detta arbete rymmer båda synsätten och någon enighet inom FN-systemet finns inte. Den internationella trenden verkar dock vara att man gör en åtskillnad mellan frivillig och påtvingad prostitution. Även i handlingsprogrammet från den internationella kvinnokonferensen i Peking 1994 görs denna åtskillnad. I utkastet till handlingsprogrammet definierades all prostitution och trafficking som sexuell exploatering men på grund av Sex Workers Rights-lobbyn ändrades detta i det slutliga dokumentet. Detta kan ses som ett försök att skapa en plattform för ett gemensamt arbete mot trafficking. FN och andra organ kan komma runt kontroversen kring prostitution och genom att skilja mellan påtvingad och frivillig prostitution, lägga prostitutionsfrågan åt sidan och ägna sig åt arbetet mot trafficking (Strandberg, 1999).

Sex Workers Rights-aktivisterna menar att kvinnor prostituerar sig av en mängd olika anledningar - för att de är utsatta för hot och tvång, för att de är fattiga, för att de tjänar bättre som prostituerade, för att de vill utforska den mänskliga sexualiteten och så vidare. Eftersom frågan om den fria viljan är kontroversiell väljer organisationen att i stället tala om mänskliga rättigheter. De menar att oavsett av vilken anledning en kvinna befinner sig i prostitutionen så måste de mänskliga rättigheterna gälla även för henne. Mänskliga rättigheter såsom yttrandefrihet, ickediskriminering, säkerhet, att vara mödrar, att resa och immigrera samt framför allt rätt att arbeta under legala former. Därför vill Sex Workers Rights-aktivisterna ge prostitutionen status som arbete och prostituerade samma rättigheter som andra arbetare. Därmed förbättras också deras låga samhällsstatus och stigmat minskas. Prostituerades låga status har enligt detta synsätt sin grund i uppdelningen av kvinnor i horor och madonnor, där alla som avviker från samhällsnormen för kvinnors sexualitet stämplas som horor. Genom att göra prostitutionen till ett arbete kan man utnyttja befintliga såväl nationella som internationella lagar mot slaveri och missförhållanden i arbetet för prostituerades rättigheter.

På en föreläsning den 16 februari 2002 redogjorde Louise Eek för vad som sades under en internationell konferens i London beträffande den svenska lagen:

This model increases the vulnerability of sexworkers in Sweden and increases levels of violence. In addition that the Swedish model and law on prostitution violate not only the basic human rights of the sexworkers, but also the basic human rights of their clients (Eek, 2002).

Don Kulick (1998) menar att den svenska lagen är ett uttryck för moralpanik som kommer sig av att det svenska samhället söker efter en förlorad identitet. Under 1960- och 1970-talet stod Sverige för fred och internationell solidaritet. Men denna identitet är på väg att ändras (Kulick tar vår vapenexport som exempel) och för att upprätta den svenska hedern och visa att vi står för något gott skapas lagar som skall få oss att ”må bra” igen. Lagen om kriminalisering av sexköp menar Kulick skall ses som en markering att svenska politiker står för något gott. Den är inte ett uttryck för omsorg om de prostituerade eftersom de själva hävdar att det som underminerar jämställdheten är de rättsliga och statliga begränsningar som hindrar dem från att organisera sig och föra sin talan.

Den nyliberala analysen av prostitution

Nyliberalismens människosyn går ut på att människan är en rationell individ som har mycket god förmåga att bedöma sina egna intressen och utifrån dessa agera på marknaden. Milton Friedmans tankar är att egenintresset är den främsta drivkraften. Egenintresset omfattar alla intressen och värderingar som människor vill främja och motiveras av olika intressen. Därför är det enligt nyliberalismen viktigt att alla intressen och värderingar skall komma till uttryck och förverkligas. Individens valfrihet och handlingsfrihet skall i alla avseenden främjas och välfärdsstaten och byråkratin skall bekämpas. Nyliberalerna är utpräglat fientliga mot intresseorganisationer och andra kollektiv. Man vill använda grundlagarna för att stärka skyddet för individerna i förhållande till statsmakten och grundlagarnas efterlevnad skall kontrolleras av en stark och oberoende författningsdomstol. Nyliberalernas mål kan dock bara nås steg för steg och därför måste vi handla på ett sådant sätt att samhället själv gradvis minskar sin efterfrågan på statliga åtgärder. De politiska beslutsmekanismerna skall begränsas till rättsväsende, ordningsmakt och försvar. I övrigt skall marknadsmekanismerna användas (Larsson, 1994).

I och med att gemenskapen mellan människor minskar betonas i stället individens frihet att förverkliga sig själv. I detta självförverkligande ingår konsumtionen som ett viktigt medel när man söker skapa sig en identitet. Man får genom prylar möjlighet att visa vem man är och för detta krävs ekonomiska medel. Frihet likställs med ekonomisk frihet och frihet att konsumera. Denna ideologi präglas av en liberal syn på individen och en liberal kontrollpolitik. Den sexuella liberaliseringen understryker individens rätt till sexuell frihet och detta leder till att man ändrar de lagar som tidigare förhindrade att sexualiteten utnyttjades kommersiellt.

Människor värderas i hög utsträckning utifrån sin förmåga att konsumera. Nya produkter och tjänster som knappast har med människors grundläggande behov att göra marknadsförs och utbjuds. Reklamen arbetar med allt subtilare metoder. Inte minst sexualiteten har kommit att användas i marknadsföringssyfte.

Kommersialisering och exploatering av människors känsloliv går hand i hand med den kraftiga propagandan för ett konsumtiskt livsmönster. Känslor översätts i sexualitet. Man lever just nu och söker omedelbar behovstillfredsställelse. Detta kan jämföras med den ökande liberaliseringen av narkotika och debatten kring detta (Persson, 1981).

Relationer mellan människor har kommit att präglas av en tendens till förtingligande – det vill säga människor reduceras till objekt, faktorer eller ting. Detta förtingligande hänger samman med den ekonomiska utvecklingen där ett inslag är att snart sagt allt går att köpa, sälja och kan värderas i pengar. Också mänskliga relationer. Detta är inget nytt men idag är tendensen påtaglig och genomträngande och förtingligandet drabbar också sexualiteten.

Här kan vi se att såväl pornografin som prostitutionen bara är symtom på andra mycket djupare och mer komplexa samhällsprocesser som sträcker sig utanför sexualitetens område. Det

handlar om de mellanmännsliga relationernas förändring och villkor i det kapitalistiska samhället. (Månson, 1981).

En annan följd av de stora samhällsförändringarna är människors främlingskap inför sig själva och andra. En högt uppdriven arbetstakt, höga effektivitetskrav, snabba omflyttningar och långa resor bidrar till att människor får mindre tid för varandra. Isolering och ensamhet är vanligt och även om detta inte är nya förhållanden är de i alla fall mer framträdande nu än tidigare. Detta leder till att kontaktytorna för mänsklig samvaro utanför arbetsplatser och familjer kommersialiseras hårdare än förut och att det går att tjäna pengar på människors ensamhet. Detta är faktorer i det moderna samhället som på de mänskliga relationernas nivå kan verka prostitutionsbefrämjande (Borg, 1981).

Hur kan vi då förstå att även legaliseringsföreträdarna säger sig bedriva kampen i feministisk anda? Liberalfeministerna betonar att människan är en rationell varelse särskild av sitt förnuft. Könsskillnaderna har därför liten betydelse. Liberalfeministerna företräder uppfattningen att det existerar ett motsatsförhållande mellan kropp och själ/medvetande där det senare värderas högre. Avsikten är att kvinnorna skall integreras i det manliga samhället (Berg, 1990). Man kan här se kopplingar mellan det manliga och det mentala samt mellan det kvinnliga och det kroppsliga vilket leder till att liberalfeministerna följer den traditionella könrollsindelningen och det patriarkala värderingssystemet. De ideal som eftersträvas är den androgyna människan – men den har fortfarande det maskulina som norm.

Liberalfeministerna menar att prostitutionen kan ses som en del av kvinnoförtrycket i det avseendet att kvinnor söker sig till prostitutionen i avsikt att tjäna pengar. Ofta är det sista utvägen och beror på att kvinnor inte ges samma möjlighet som män i arbetslivet. De menar också att i ett jämlikt samhälle skulle prostitutionen förmodligen minska – men inte försvinna helt eftersom de kvinnor som frivilligt väljer att prostituera sig skulle bli kvar.

Legaliseringsföreträdarna menar att genom att se patriarkala maktstrukturer som tvång och göra kvinnan till offer tar man ifrån kvinnor deras självbestämmanderätt. Att se klassförtryck som tvång är att ta ifrån prostituerade kvinnor i tredje världen möjligheten att vara subjekt (Strandberg, 1999).

Denna hållning har ett starkt stöd från FN:s fackorgan International Labour Organisation (ILO) som är ett fackorgan inom FN-systemet med bland annat ansvar för att förbättra arbets- och levnadsvillkor samt öka sysselsättningen och främja de mänskliga rättigheterna. En rapport som behandlar sexsektorn i Sydostasien fick 1999 det internationella Nikepriset på bokmässan i Frankfurt för främjande av förståelse för kvinnors situation i världen. Redaktören för rapporten, Lin Lean Lim, arbetar på ILO:s avdelning för ”More and Better Jobs for Women” och hon angriper prostitutionsproblemet ur ett ekonomiskt perspektiv: Just för att sexsektorn omfattar så många människor och utgör så stor del av ekonomin, mellan 2% och 14% av BNP (Strandberg, 1999), bör staterna i regionen erkänna sektorn. I praktiken är det en legalisering hon förespråkar även om hon är noga med att påpeka att det endast är ett erkännande av prostitution som ett legitimt kvinnoarbete hon talar om. Lean Lim vill även hon göra åtskillnad mellan de som tvingas in i prostitution på grund av våld och hot och de som söker sig dit av fri vilja som ett uttryck för ”sin sexuella frigörelse”. De senare måste ges samma rättigheter som andra arbetare menar hon.

Ine Vanwesenbeeck (1997) är professor i psykologi i Nederländerna och förklarar sin – som hon säger – feministiska syn på prostitution: Hon menar att om man hindrar kvinnor från att tjäna pengar på sin kropp utövar man ett dubbelt förtryck. Det innebär en mänsklig rättighet

att ha kontroll över sin kropp och sin sexualitet vilket inbegriper rätten att tillhandahålla sexuella tjänster. Hon menar att man skall arbeta för sexuell frihet och empowerment på det sexuella området. Vanwesenbeeck talar om de prostituerade som sexworkers och anser att vad de behöver är inte skydd utan lagstadgad rätt att sälja sex och det är detta hon hänvisar till som "sexuell empowerment". Det avgörande för hur kvinnan mår är om hon har kontroll över sin kropp och kan arbeta självständigt. En legalisering av könshandeln innebär enligt henne att risken för våld och övergrepp minskar eftersom handeln då kan ske öppet. Ett land med förbud mot prostitution skulle däremot vara ett "paradis" för hallicken.

De goda följderna av en legalisering kommer enligt Vanwesenbeeck dock att ta lång tid innan man kan se. Kvinnor måste bli medvetna om sina rättigheter och våga rapportera övergrepp och göra polisanmälan. Hon menar också att legalisering är en väg att gå eftersom "inget annat hjälper".

Några framträdande argument mot en legalisering

Våldet är enligt det nordiska perspektivet inbyggt i prostitutionen och att köpa sex är att utöva en form av våld. Man menar att en legalisering skulle legitimera detta våld och dessutom signalera till samhället att kvinnor är sexuella objekt eller varor för män att konsumera efter behag.

Även om uppdelningen i påtvingad och frivillig prostitution kom till för att organisationer och stater skall kunna bedriva arbete mot trafficking menar man enligt denna hållning att uppdelningen har fått olyckliga konsekvenser i just arbetet mot trafficking. I praktiken har det inneburit att myndigheter endast räknar kvinnor som passar in i rollen - eller mallen - som offer för trafficking kan få skydd. Vissa länder ger "traffickade" kvinnor möjlighet att få tillfälligt uppehållstillstånd, beskydd och rehabilitering. Dessa möjligheter har ofta inskränkts om det visar sig att kvinnorna kände till att de skulle prostituera sig innan de lämnade sitt hemland eller om de fortsätter med prostitutionen efter att de fått hjälp. I praktiken blir det bara aningslösa flickor som kan vara offer för trafficking och därmed har rätt till beskydd. Uppdelningen i påtvingad och frivillig prostitution har således också resulterat i en uppdelning mellan "oskyldiga" och "skyldiga" kvinnor. De kvinnor som vistas illegalt i ett land kan inte heller komma i åtnjutande av lagligt skydd för sin verksamhet vilket gör dem än mer utsatta.

Länder som har legaliserat prostitution har det största antalet utländska kvinnor i prostitutionen. Holland och Tyskland som båda erkänt prostitution som ett arbete och en ekonomisk sektor har ett högt antal illegalt arbetande kvinnor i prostitutionen. På bordellerna i Holland kommer till exempel 80% av kvinnorna från andra länder (Raymond, 2001). Enligt denna hållning menar man att skillnaden mellan prostitution och trafficking snarare är en gradskillnad än en artskillnad och att samtliga kvinnor måste ges möjlighet till rehabilitering och andra vägar att försörja sig.

När vi döper om prostitution till sexarbete upphöjer vi sexindustrin och accepterar den som en legitim ekonomisk sektor. Enligt legaliseringsmotståndarna är det oacceptabelt att betrakta en kropp som en handelsvara och de menar att ingen föreslår legalisering av narkotikasmuggling bara för att det är en stor ekonomisk sektor - så varför göra det när det är kvinnor som är handelsvaran?

Eek skriver i epilogen till sin bok *Spelat liv* (2001) apropå att prostitution och porrklubbar fortsätter att existera som socialt fenomen:

Trälldomen och barnagan är exempel på andra fenomen som inte har ansetts höra hemma i moderniseringsprocessen av välfärdslandet Sverige och därför förbjudits. Dessa lagar vann även de laga kraft innan de fick fotfäste i det så kallade normerade mellanskiktet av befolkningen. Dessa lagar har sedan de infördes gagnat de mest utsatta i samhället. Trots det slår svenska röster igenom allt oftare i mediabruket: prostitutionen borde få yrkesstatus. Detta utan att för den skull ha tittat på arbetsrättsförhållandena inom respektive nisch. Forskare uppger att 25 procent av de holländska kvinnorna i sexbranschen säger sig må "mycket dåligt" och lika många säger sig må "mycket bra" (25 procent). 50 procent mår "sisådär". I ett debattprogram i teve anger en känd sexterapeut dessa siffror som normala siffror, något som starkt kan ifrågasättas då Björn Gustavsen i boken "Vägen till bättre arbetsliv" säger att normalsiffran för arbetsbefolkningen stannar generellt på mindre än 5 procent som sammantaget känner sig "otillfredsställda" och/eller "mycket otillfredsställda" i sina yrken. (Eek, 2001, sid. 115)

Den feministiska analysen av prostitution

Den feministiska analysen går ut på att kvinnor hamnar i prostitution på grund av samhällsstrukturer som underordnar kvinnor. Man tittar på såväl kön som klass och i viss mån även härkomst. Om man ser till de prostituerade kvinnornas bakgrund är det svårt att tala om fri vilja – kvinnan är ett offer för samhällsstrukturer som kraftigt beskurit hennes möjligheter till andra försörjningsalternativ.

Samhällets klassmässiga ojämlikhet har varit och är en förutsättning för rekrytering av kvinnor till prostitution (Borg, 1981). Fattigdom, nöd och svält har under århundranden varit en anledning till att kvinnor hamnar i prostitution och även om dessa faktorer inte har samma betydelse i Sverige idag finns det fortfarande stora grupper som är i ett ekonomiskt och socialt underläge. Det är ur dessa grupper som flertalet prostituerade rekryteras. De klass-, kön- och sexualmässiga skillnaderna och ojämlikheterna är strukturellt betingade och ändras inte i grunden om inte övergripande samhällsförändringar sker.

Man angriper utifrån denna analys problemet ur ett samhällsstrukturellt perspektiv och ser inte till enskilda individers fria vilja. Den fria viljan måste enligt detta synsätt sättas i relation till kvinnors strukturella underordning och legalisering av prostitution legitimerar utnyttjandet av utsatta kvinnor.

"Den fria viljan" är svår att mäta - till vilken kategori räknas en kvinna som prostituerar sig för att hon inte kan få några andra jobb, har svårt att försörja sin familj på lönearbete på fabriken och saknar barnomsorg tio timmar om dagen men väljer att prostituera sig tre kvällar i veckan då hon kan hitta barnvakt, frågar sig Strandberg. Att frånvaro av hot och våld skulle vara nog för att det skall räknas som fri vilja är oacceptabelt inom denna hållning eftersom det osynliggör de maktstrukturer som beskurit kvinnornas handlingsutrymme (Strandberg, 1999).

Radikalfeministerna har kön och patriarkat som grundläggande dimension av förtrycket i samhället. Begreppet "patriarkat" skapades på 1970-talet av Kate Miller och har sedan dess varit ett vedertaget begrepp i den radikala feministiska terminologin. Det härrör från en uråldrig analogi mellan familjen och staten. Monarkens makt i staten jämfördes med husfaderns, "patriarkens" makt över familjen. (Larsson, 1994). Ett centralt begrepp är således makt i betydelsen att männen dominerar kvinnorna. Förtrycket tar sig uttryck i sexualiteten och i ar-

betslivet och en del teoretiker menar att det ytterst grundas på våld och i synnerhet på sexuellt våld. Förhållanden mellan könen kan betecknas som könspolitiska och könsbegreppet står i fokus i analyserna av kvinnoförtrycket. Förtrycket ses som något som sker inom alla områden både privat och offentligt. Männerna har den övergripande makten inom alla samhällsorganisationer och i såväl privata som offentliga relationer kan man finna inslag av förnedring av kvinnan. Här ger man också de biologiska skillnaderna mellan män och kvinnor betydelse och man menar att sexualiteten är ett område där det råder en systematisk ojämlikhet mellan män och kvinnor. Därför blir det viktigt för radikalfeministerna att analysera vad sexualiteten handlar om, vilka dominansformer som finns och hur kvinnor respektive män definierar sexualiteten.

Vi har sett att människors sexualitet historiskt har formats enligt vissa patriarkaliska mönster. En rad föreskrifter har reglerat sexualiteten och de har ofta varit präglade av inskränkningar och tabubeläggning. Sexualiteten har setts som en hotande kraft som måste tämjas och hållas under kontroll. Detta har lett till att sexualiteten ofta har blivit oförlöst människor emellan. Sexualiteten har varit manligt präglad. Kvinnors sexualitet har ofta förnekats och den manliga har varit normbildande.

Arbetsdelningen mellan könen är ett annat uttryck för den patriarkala samhällstrukturen. Patriarkatet har en roll som ses som dominerande och skapar förutsättningarna för kvinnor i arbetslivet. Det är alltså männen som har makten och bestämmer organiseringen i arbetslivet.

Denna typ av analyser av patriarkatets dominans reducerar kvinnan till ”offer” för männens förtryck. Det för med sig att kvinnorna framstår som om de inte kan eller har påverkat sin historia. Detta kommer jag att diskutera längre fram.

Patriarkatets dominans och förtryck får sin utformning i det sexuella – det uttrycks i våldtäkt, incest, pornografi, prostitution och våld – men även i äktenskapet där gränserna kan bli flytande för vad som skall betraktas som en önskan från båda eller ett uttryck för våld. Våldet mot kvinnor sker både öppet och dolt. Det finns givetvis också ett strukturellt våld som existerar i den sociala och samhällsliga strukturen och har sin grund i könsfaktorn.

Pornografen förmedlar en syn på kvinnor som en vara, ett objekt och detta är samma kvinno-syn som är en förutsättning för prostitutionen. Det finns tydliga kopplingar mellan prostitution och pornografi eftersom könshandelns kunder ofta konsumerar stora mängder pornografi. En undersökning av könsköpande män visar att 50 män av 60 tillfrågade konsumerade pornografi i någon form (SOU:1995:15). Enligt prostitutionsgruppen i Göteborg är det vanligt att kunderna kommer till de prostituerade med en porr tidning och pekar ut vilka tjänster de vill ha utförda. Allt eftersom pornografen har blivit grövre efterfrågas också mer udda och grövre sexuella tjänster än tidigare. Jeffreys (2001) tar som ett exempel upp att det på bordellerna i Australien numera förekommer att kvinnor opererar bort de inre blygdläpparna - detta för ge kunden ”bättre insyn”. Det förekommer också att kvinnor penetreras med såväl mobiltelefoner som knytnävar. Detta är en effekt av den allt grövre pornografen och är en av anledningarna till att man inom denna riktning drar paralleller mellan prostitution och våld mot kvinnor.

Höigård och Finstad genomförde 1986 en studie i Norge som bygger på omfattande och upprepade intervjuer med 26 prostituerade kvinnor. De har studerat de långsiktiga skadeverkningarna av prostitution. Utgångspunkten är vilken betydelse man på sikt kan tillskriva de psykiska försvarsmekanismer som kvinnorna använder sig av för att kunna bevara sin integritet. Forskarnas slutsats är att de olika strategierna som kvinnorna använder sig av för att förmå hålla ett känslomässigt avstånd till kunderna inte är tillfredsställande. Tvärtom får det

på sikt förödande konsekvenser. ”Ett ödelagt sexualliv är en del av prostitutionens pris” menar författarna. Men inte bara sexualiteten utan hela känslolivet angrips och beskrivs av kvinnorna som ”ruttet, hårt och kallt”. De har förlorat sin självrespekt och även om de lär sig bemästra ett liv efter och utanför prostitutionen sitter känslan kvar av att inte vara något annat än ”en billig hora”. Höigård och Finstad menar att reaktionerna har stora likheter med de erfarenheter kvinnor har som har varit utsatta för incest eller våldtäkt. Slutsatsen blir därmed att prostitution bör jämföras med annat våld som utövas mot kvinnor.

Louise Eek (2002) menar att de nyliberala idéerna som gör debatten till en fråga om individuella val är skrämmande. Hon menar att dessa idéer är sprungna ur ett samhälle som prisar egoismen och inte tar hänsyn till de underliggande maktstrukturer som får kvinnor att välja sitt kön som arbetsredskap. Debatten rör sig på flera olika nivåer samtidigt och ett individuellt inifrånperspektiv är inte tillräckligt för att göra en analys av fenomenet. Hon påpekar också att medierna ofta nöjer sig med den prostituerade kvinnans deklARATION att ”jag har valt detta därför att jag vill”. Naturliga följdfrågor menar Eek borde vara: Vad har du valt mellan? Är det ett första- eller andrahandsval? Är det ett positivt eller negativt val du har gjort? Visst väljer man som vuxen hur man vill leva – men man väljer utifrån sina erfarenheter och framför allt väljer man utifrån vad man tror sig vara värd. Eek menar att vuxna som väljer prostitution har blivit exkluderade och i någon form känt sig övergivna som barn.

Vidare pekar Eek på att vi tack vare de svenska lagarna har ett relativt lågt antal prostituerade per capita vid en jämförelse med övriga Europa. Vi arbetar kollektivt och värnar av tradition om marginaliserade grupper vilket kan jämföras med till exempel den svenska narkotikapolitiken.

Eftersom prostitutionen påstås vara det äldsta yrket – eller den äldsta lögnen – borde ju trots allt en nyskapande tanke vara att prostitution tillhör en ociviliserad form av samhället. En kvarleva som inte längre borde accepteras i den moderna tiden (Eek, 2002).

6. Erfarenheter av legalisering och kriminalisering

Effekterna av en legalisering i Victoria, Australien

Sheila Jeffreys är professor i statskunskap vid University of Melbourne. Vid en föreläsning i Stockholm (2001) redogjorde hon för erfarenheterna av en legaliserad prostitution i delstaten Victoria, Australien:

Under 1980-talet legaliserades bordellprostitution i staten Victoria, Australien. De som arbetade för en legalisering menade att detta skulle lösa problemen med brottslig inblandning i branschen, oreglerad utbredning och våld mot prostituerade kvinnor. Under sena 1970-talet var Koalitionsregeringen i Australien kluven i frågan om legalisering. När sedan Laubour tillträdde år 1982 fick man stort stöd för förslaget att legalisera prostitution då regeringen menade att prostitution var en ekonomisk förtjänst för samhället. 1984 lagstiftade man om legalisering av prostitution på vissa bordeller som fick statligt tillstånd att bedriva sin verksamhet. Detta gjorde att bordellerna accepterades som kommersiella företag. Regeringen menade att prostitution var en fråga om enskilda sexuella beteenden mellan samtyckande vuxna – det faktum att pengar bytte ägare i samband med detta sågs inte som något skäl för kriminalisering. När sedan Koalitionsregeringen återinträdde 1992 behöll man denna policy. Labourpartiet som åter tillträdde 1999 kommer troligtvis inte att ändra denna policy som således numera förespråkas av båda statsformerna.

Legaliseringen i Victoria var inte menat som ett totalt godkännande av sexindustrin utan målet var att minimera de skador som prostitutionen för med sig. Förbud mot prostitution hade visat sig verkningslöst och legaliseringen antogs kunna minska hälsoriskerna - framförallt hotet av sexuellt överförbara sjukdomar och HIV som ökade bland både prostituerade och deras kunder.

Legaliseringen stöddes av många feminister som menade att prostituerade kvinnor skulle skyddas genom att få möjlighet att själva diktera sina arbetsvillkor och välja sina kunder. Om kvinnorna var anställda och bordellerna statligt kontrollerade menade man också att standarden på arbetsplatserna skulle höjas och hälsoriskerna minskas.

Legaliseringen förde dock med sig nya problem eftersom sexindustrin expanderade och justeringar av lagstiftningen blev därför nödvändiga. Inga lagstiftare är kapabla att förutse de olika former av exploatering som hallickar och kopplare uppfinner för att tjäna pengar. Exempel på detta är kommersiell barnsexprostitution och sexslavhandel med kvinnor. Tidigare dömda hallickar är genom lagen förbjudna att äga bordeller men i praktiken kontrollerar de ändå verksamheten bakom kulisserna.

Trots att man hoppades att legaliseringen skulle kontrollera utbredningen av sexindustrin har den i realiteten haft motsatt effekt - legaliseringen ledde till en massiv utbredning. Detta menar Jeffreys var inte helt oväntat - det var naturligtvis därför som affärsmännen inom sexindustrin arbetade så hårt för att få en lagändring till stånd.

I en undersökande rapport från 1999 fann man att antalet licensierade bordeller hade ökat från 40 till 94 under en tioårsperiod. Ironiskt nog finns dock den verkliga tillväxten i den illegala sektorn. De över 100 illegala bordellerna översteg de legala till antalet under år 1999 och tredubblades under en tolv månadersperiod. År 1999 spenderade 60 000 män över 39 miljoner kronor varje vecka på sexköp enbart i delstaten Victoria. Sedan legaliseringsprocessen inleddes har den öppna sexindustrin ökat explosionsartat och omsatte årligen 2 miljarder kronor

och utnyttjade 4 500 kvinnor och flickor. Detta är höga siffror med tanke på att det rör sig om ett område med 3,5 miljoner invånare. Överför vi detta till svenska förhållanden skulle det i Stockholmsområdet motsvara 30 000 män som varje vecka spenderade 20 miljoner kronor på sexköp (Winberg, 2002).

Legaliseringen förmodades få bort gatuprostitutionen som fortfarande är olaglig. Man trodde att kvinnorna skulle välja att arbeta på bordeller men hemlösa, drogberoende eller underåriga kvinnor liksom kvinnor som vill undvika att arbeta för någon av ”affärsmännen” fortsätter att arbeta på gatan. En studie (Off Our Backs, 1996) bekräftar att 80% av de gatuprostituerade kvinnorna är beroende av droger och 46% är mödrar vars barn har blivit omhändertagna. På grund av att deras verksamhet är illegal är de extra sårbara och utsätts i hög grad för våldtäkt, misshandel och mord. De kan heller inte ta del av samhällets skydd eller kräva hjälp eller beskydd med hänvisning till lagen eftersom deras verksamhet är kriminell. The Victorian Health Center for Transmitted Diseases intygar att ekonomiskt sårbara kvinnor inte ser sig ha något val utan tvingas ställa upp på vad kunden begär. Ofta är det saker som de egentligen finner oacceptabla och som ur ett hälsoperspektiv är förödande. De riskerar att drabbas av sjukdomar som gulsot, klamydia, och herpes och att smittas med HIV-virus.

Sexslavhandeln av kvinnor och barn har ökat markant som en effekt av att det fordras arbetskraft till de nya bordellerna. Barnprostitutionen har stigit dramatiskt i Victoria vid en jämförelse med andra stater i Australien och män som förr betraktades som hallickar eller kopplare ses nu som respektabla ”sexaffärsmän”. Staten har ökat sina intäkter genom ökad beskattning och främjande av prostitutionsturism.

Legaliseringen var avsedd att eliminera antalet brott som följde i sexindustrins spår men istället har den fått motsatt effekt. Det har nyligen avslöjats att ”sexaffärsmän” från Victoria är involverade i den inkomstbringande utrikessexhandel som bedrivs av brottsyndikatet och är värd \$A30 miljoner i Australien. Institute of Criminology study uppskattade att Australiska bordeller gjorde en förtjänst på \$A1miljon per vecka från denna olagliga handel.

Medan kvinnor strävar efter att förbättra sin status är sexindustrins expansion ett ständigt hinder menar Jeffreys. Kvinnors strävan att nå jämlikhet undermineras allvarligt av klubbar som marknadsför sig som platser där företag kan hålla möten och bedriva representation. Under kafferaster och vid luncher levererar klubbinnnehavaren nakna kvinnor på borden. Vid sådana möten kommer kvinnorna i företagets styrelser troligen inte att närvara. Detta underminerar naturligtvis kvinnors strävan efter en jämlik arbetssituation.

Effekterna av kriminaliseringen i Sverige

Utifrån kvinnofridsrapporten 1997/98:55 har Socialstyrelsen fått i uppdrag att kartlägga prostitutionen utifrån vilka förändringar som har skett sedan lagen om kriminalisering av köp och försök till köp av sexuella tjänster trädde i kraft den 1 januari 1999. Syftet med undersökningen (SoS-rapport 2000:5) är att kartlägga prostitutionens omfattning sedan sexköpslagen trädde i kraft. I jämförande syfte blickar undersökningen även tillbaka på tidigare utredningar och studier.

Följande datainsamlingsmetoder har använts: Enkät till samtliga polismyndigheter och polisområden, enkät till socialtjänsten i samtliga kommuner, enkät till ett urval hotell, restauranger och liknande företag samt enkät till RFSL:s lokalavdelningar. Man har också gjort en kartläggning av hemsidor med prostitutionsanknytning på Internet och genomfört intervjuer med

nyckelinformanter inom bland annat polis, socialtjänst, sjukvård samt med ett urval köpsköpare. Dock har man inte intervjuat kvinnorna inom prostitutionen.

Undersökningen bekräftar tidigare studiers resultat – att prostitutionen i Sverige utgörs av mycket mer än den synliga gatuprostitutionen. Jämförelser mellan åren 1998 och 1999 pekar dock på att några övergripande förändringar inte har skett. Förutom gatuprostitutionens tillfälliga försvinnande har de mötesplatser och kontaktsätt som hör till den dolda prostitutionen ökat något.

Sex polisområden och en polismyndighet uppger att det inte skett några förändringar, medan ett polisområde uppger att gatuprostitutionen har försvunnit helt. Tre polismyndigheter uppger att gatuprostitutionen försvann tillfälligt men sedan återkom. Det förekommer också uppgifter från både myndigheter och områden som pekar på att andra typer av prostitution har ökat, till exempel prostitutionen via Internet och i lägenheter. Den sista uppgiften om förändrade typer av prostitution kräver enligt forskarna viss försiktighet i tolkningen eftersom liknande resultat om förändringar visade sig redan 1998. Det är således osäkert om förändringarna man uppger endast beror på lagstiftningen.

Inom restaurang, hotell och liknande har någon ökning inte ägt rum mellan 1998 och 1999. Sex av företagen i undersökningen rapporterar att prostitutionen på stället har ökat sedan lagen infördes medan 22 företag menar att den är oförändrad eller har minskat. Detta innebär att merparten av de som rapporterat kännedom om prostitution menar att den är lika vanlig eller har minskat sedan lagen trädde i kraft.

Sammanfattningsvis kommer såväl negativa som positiva erfarenheter av sexköpslagen till uttryck i intervjuerna med nyckelinformanter inom polis och socialtjänst. Flertalet ställer sig dock positiva till lagen eftersom den ses som en viktig markering. Vad många däremot efterlyser är ökade resurser för hjälp och behandling åt såväl de som prostituerar sig som åt deras kunder. Något som tydligt framhålls i intervjuerna är bristen på resurser och att arbete mot gatuprostitutionen prioriteras framför arbete mot andra former av prostitution.

7. Utvärdering och slutsatser utifrån ett feministiskt perspektiv

Prostitution som yrke

Som vi har sett utgår den nyliberala hållningen från synen på sexualitet som en handelsvara vilken som helst. Månsson tar hjälp av Marx för att förklara hur man kan betrakta sexualitet som en vara. En förutsättning för att denna analys av sexualitet skall vara hållbar är dock att man betraktar den prostituerade kvinnan som objekt. Detta står i motsatsförhållande till de nyliberala tankarna om individens valfrihet, där man hävdar att man vill komma ifrån just synen på kvinnan som objekt. En individ som betraktas som objekt och därmed existerar för att agera utifrån någon annans behov och undertrycker sina egna, har ingen egentlig valfrihet. Det ter sig motsägelsefullt att hävda att man betraktar kvinnor som subjekt samtidigt som man betraktar sexualitet som en vara. Utifrån ett feministiskt perspektiv står således den nyliberala analysen för en objektifiering av kvinnan.

Att betrakta prostitution som ett arbete därför att det är en inkomstbringande aktivitet är ingen hållbar analys - snarare kan man se prostitutionen som ett beroende av pengar i ett kapitalistiskt samhälle där sexualiteten antar formen av en vara. Använder vi oss av Marx teori är narkotika en handelsvara i lika hög (eller högre) grad som sexualitet eftersom *det är ett ting som genom sina egenskaper tillfredsställer mänskliga behov av något slag*. Det väcker frågan om nästa nyliberala utspel kommer att innebära krav på yrkesstatus för narkotikalangare.

Jämställdhet och kontroll

Vi har genom historien sett att kvinnors sexualitet på olika sätt har kontrollerats och att prostitution länge var synonymt med kvinnan som prostituerar sig. Reglementeringssystemet infördes i syfte att kontrollera och besiktiga de prostituerade kvinnorna för att deras kunder inte skulle riskera könssjukdomar. I de länder där prostitutionen är legaliserad är den samtidigt reglerad av staten och kvinnorna tvingas registrera sig och genomgå hälsokontroller avseende HIV och veneriska sjukdomar. Man kan se att detta inte är någon ny företeelse. Inte bara prostitutionen utan också kvinnors liv och sexualitet har genom historien varit föremål för myndigheternas kontroll. De nyliberala tankarna om legalisering bygger på att återigen skapa ett kontrollsystem för att minska hälsoriskerna när det gäller sexuellt överförbara sjukdomar som är ett samhällsproblem. Återigen drivs debatten i riktning mot ett system som skjuter över skulden och skammen på redan utsatta kvinnor och låter männen gå fria från ansvar.

Synen på våld

Även här föreligger stora skillnader mellan den feministiska och den nyliberala färan. Inom den nyliberala menar man att *skadeverkningarna* av prostitution grundas på våld *i vissa fall*. Legaliseringsmotståndarna pekar på de feministiska idealen – främst de radikalfeministiska – där man menar att sexualiteten är ett område där ojämlikheten är tydlig. Vi har också sett att vissa teoretiker menar att förtrycket ytterst grundas på våld och inom denna riktning jämför man prostitution med våld mot kvinnor och ser den således inte som ett uttryck för sexualitet. Kvinnan är enligt denna analys ickesexuell och *symboliserar* och *representerar* endast en sexualitet som hon inte själv känner.

Ett argument som ofta framförs av legaliseringsförespråkarna är att risken för våld och övergrepp minskar när handeln sker öppet. Vanwesenbeeck säger att ett förbud mot prostitution är ett "paradis" för hallicken. Med detta menar hon att kvinnornas behov av beskydd (och där-

med en hallick) ökar vid en kriminalisering. Eftersom kvinnorna sällan vill vittna inför domstol är det svårt att komma åt hallickarna.

Utvärderingen av legaliseringen i Victoria pekar på att våldet tvärt emot förespråkarnas förväntningar har ökat sedan man legaliserade. Eftersom hallickarna visade sig vara mer uppfinningsrika än lagstiftarna expanderade i stället sexindustrin och man fick ökade problem däribland barnprostitution och sexslavhandel. Man kan förutsätta att när sexhandeln expanderar för det också med sig att annan kriminalitet och drogmissbruk ökar. Så skedde också i Victoria. Även den illegala sektorn ökade i Victoria liksom den har gjort i Holland sedan legala bordeller infördes.

Som en jämförelse kan påpekas att det hittills inte finns något som pekar på att hot och våld har blivit vanligare i Sverige sedan kriminaliseringen. Den svenska studien visar dock att den dolda prostitutionen har ökat något och att gatuprostitutionen minskat sedan kriminaliseringen infördes (man kunde dock skönja en tendens till minskning redan innan lagen trädde i kraft). Några dramatiska förändringar (som i Victoria) föreligger enligt studien inte.

Petra Östergren menar i sin debattartikel att motståndarna använder sig av en retorik där man definierar prostitution som försäljning av kvinnokroppar, kvinnoliv och kvinnors själar. Detta är inte helt sant och kan ses som ett exempel på hur debatten förs på flera olika nivåer. Inom den nordiska forskningen finns åtskilliga resultat (tex. Höigård/Finstad och Fröling/Olsson) som visar att kvinnorna i prostitutionen i hög grad upprättar en mängd strategier för att ”bevara sin själ”. Man försöker utföra de sexuella tjänsterna med så liten ”kontaktyta” som möjligt med kunden och man behåller vissa kroppsliga ”reservat” som inte är till försäljning. Man försöker också skynda på kunden med spelad sexuell upphetsning för att pressa ner tiden och så vidare. Man använder sig alltså av en mängd olika strategier för att *inte* sälja sin själ och man säljer endast tillgång till delar av sin kropp (här befinner vi oss på individnivå). Dessa strategier förmår dock inte ge ett tillfredsställande skydd vilket ger skadeverkningarna. Detta är en av anledningarna till att man inom den feministiska färan betraktar prostitution som våld mot kvinnor. På samhällsnivå är det lagstiftarnas ansvar att värna om utsatta grupper och ta ett socialt ansvar för att motverka prostitution just på grund av skadeverkningarna.

Synen på sexualitet och moral

Redan i 1977 års prostitutionsutredning slog man fast att prostitution inte handlar om sexualitet över huvud taget för kvinnan. Kvinnan använder sig av ovan nämnda försvarsstrategier för att skydda sitt privata jag. I ljuset av det ter det sig ohållbart att hänvisa till att kvinnor prostituerar sig för att uttrycka sin sexualitet eller som ett uttryck för sin sexuella frigörelse. Den kommersialiserade sexualiteten motverkar en jämlik syn på män och kvinnor och är inte någon frisk fläkt av lust och frihet. Tvärtom bygger den på en urgammal och förlegad syn på sexualitet mellan människor. Den bygger på myten om den lyckliga horan som aldrig kan få nog och på mannen fri från ansvar och oförmögen att kontrollera sin sexualitet. Detta är en förnedrande syn inte bara på kvinnor utan även på män och den hör inte hemma i ett civiliserat samhälle. Paradoxalt nog är detta samma argument som vi har sett legaliseringsförespråkarna använda sig av – hur kan detta förklaras?

Även här ligger förklaringen i att debatten förs på flera olika nivåer. Kulick förespråkar en legalisering med hänvisning till att det finns enskilda ”sexarbetare” som är harmoniska och välanpassade individer samt vill och har valt att sälja sin kropp. Detta är inget hållbart argument på samhällsnivå. Vi har sett att staten har ett övergripande socialt ansvar enligt utilitetsprincipen och rättvis principen. Detta ansvar bygger på att lagar stiftas så att *alla* samhälls-

medborgare kan ta del av välfärden. Det bygger också på att etiska principer skall råda även när det gäller ett samhälles ekonomiska politik. Således kan man enligt utilitetsprincipen inte erkänna prostitution som en ekonomisk sektor eftersom den inte medför ett maximalt överskott av lust framför smärta - för *alla* människor i samhället.

För att kunna bedriva arbete mot trafficking måste man skilja mellan frivillig och påtvingad prostitution. Detta gör att de kvinnor som importerats inte kan få hjälp om de kände till att de importerades för prostitution. Frågan man måste ställa här är om det faktum att de *visste* är att betrakta som *frivillighet*. Många kvinnor i stora delar av världen har begränsade möjligheter att försörja sig. I det korta perspektivet kan prostitution då bli en möjlighet – vi har sett att fattigdom i ett globalt perspektiv är en av huvudanledningarna till prostitution. Vi har också sett att den internationella könshandeln har ökat under senare tid. Den kommersiella sexualiteten motverkar på samma sätt som den puritanska synen på sexualitet en jämlik, fri och ömsesidig sexualitet. Man kan inte förespråka en individuell frihet om den sker på bekostnad av andras ofrihet. Det strider mot de ovan nämnda principerna för vad som skall präglade ett solidariskt samhälle.

Radikalfeminism och synen på kvinnan som objekt eller subjekt

Nyliberalisterna har kritiserat radikalfeminismen för att reducera kvinnorna till offer genom att se patriarkala maktstrukturer som tvång. Kvinnojoursrörelsen är den största feministiska rörelsen i Sverige idag. Deras ideologi bygger främst på radikalfeministisk teori. Enligt egna erfarenheter av kvinnojobsarbete har jag kunskap om att man konsekvent undviker att benämna kvinnor som offer. Man talar istället om *utsatta* kvinnor, detta för att undvika att kvinnan reduceras till ett objekt. Ordvalet betecknar en människosyn och ett förhållningssätt som innebär att även kvinnor som är utsatta (eller ”offer”) för våld och övergrepp skall betraktas som subjekt. Jag menar därför att även om man analyserar förtrycket enligt radikal-feministisk teori och därmed ser kvinnan som utsatt för en patriarkal maktstruktur, reduceras inte möjligheten att betrakta henne som subjekt.

Objektifieringen av kvinnor blir däremot tydlig enligt den nyliberala analysen där sexualitet betraktas som en handelsvara.

Empowermentbegreppet och sexualitet

Begreppet empowerment förklaras av Forsberg & Starrin (1997) som såväl en process som ett mål. Det syftar till att förändra maktförhållanden mellan de som har och de som saknar makt. Empowerment innehåller några centrala komponenter - nämligen makt, kontroll, självtillit och stolthet. Det är en social process som går ut på att befrämja och höja människors egen förmåga att tillfredsställa sina egna behov, lösa sina problem samt skaffa de resurser som behövs för att ta kontroll över sitt liv. Dels kan detta omfatta ett nytt sätt att se på sig själv - till exempel som värdefull, att man känner att man har förmåga att fullfölja en handling eller att man känner tillit till sig själv och andra. Men också att man uppmärksammar att samhälls-strukturer kan förändras. Med andra ord refererar empowerment både till människans yttre och inre förhållanden - både till individ och samhälle.

Vanwesenbeeck använder sig av begreppet ”sexuell empowerment”. Hon menar att kvinnorna i prostitutionen behöver ”sexuell empowerment” vilket enligt henne innebär lagstadgad rätt att sälja sin kropp. Om man betraktar detta ur det feministiska perspektivet där man likställer prostitution med våld och menar att sexhandeln reducerar kvinnor till objekt ter sig tesen att förena prostitution med begreppet empowerment omöjlig.

Att ta makten över sitt liv, känna självförtroende, kontroll och stolthet måste innebära att slippa sälja tillgång till sin kropp. Empowerment kan också innebära att kvinnor gemensamt förmår omvandla den ojämna fördelningen av makt i vårt samhälle. Eftersom ojämn maktfördelning är prostitutionsfrämjande och kvinnan i prostitutionen är ickesexuell, torde sexuell empowerment enligt feministisk analys tvärtom innebära en sexualitet som bygger på lust, glädje och ömsesidig njutning. Man skulle också kunna använda begreppet i betydelsen att kvinnor tar makten över sin kropp och sin sexualitet och därmed förmår säga nej till sexuella aktiviteter som inte innehåller ovan nämnda ömsesidighet.

Lagen måste följas upp

Socialstyrelsen har utifrån kvinnofridspropositionen 1997/98:55 fått i uppdrag att fortlöpande samla in och följa upp kunskap om prostitutionens omfattning och utveckling. De skall också följa upp de sociala insatser som bedrivs på lokal nivå samt följa den internationella utvecklingen på området. Uppdraget har resulterat i SoS-rapporten 2000:5. De metoder som utarbetades i samband med rapporten skall ligga till grund för socialstyrelsens fortsatta arbete. Detta väcker frågor om hur socialstyrelsen har skött sitt uppdrag – hur har man arbetat vidare, vilka nya uppdrag har man fått, hur används de metoder man har utarbetat och vilken betydelse har den nya kunskapen haft för de enskilda kommunernas arbete? Efter ett telefonsamtal med Annika Erikson vid Socialstyrelsen och ansvarig för projektet framkom dock att arbetet i stort sett inte har lett till några förändringar alls! För närvarande är hennes arbete främst inriktat på våld mot kvinnor och hon har inte fått något nytt uppdrag gällande prostitutionsfrågor.

Utifrån detta kan Kulick i viss mån ha rätt i sin bedömning att lagen om kriminalisering är skapad som en markering att svenska politiker står för något gott. Det har varit svårt att hitta material om hur lagen har följts upp.

Det saknas i hög utsträckning resurser för hjälp och behandling åt de prostituerade kvinnorna, något som också bekräftas av socialstyrelsens kartläggning. Det är anmärkningsvärt att arbete mot gatuprostitutionen fortfarande prioriteras framför arbete mot andra former av prostitution. Kartläggningen pekar (inte oväntat) på att lagen har haft störst effekt på gatuprostitutionen medan den dolda prostitutionen har ökat i viss mån. Därför behöver resurser sättas in för att bekämpa inomhusprostitutionen. Framförallt bör man tillvarata prostitutionsgruppernas gedigna kunskaper och erfarenheter av att arbeta med kvinnorna i könshandeln. Jag tror att vi skulle vinna mycket på att socialarbetare från prostitutionsgrupperna ges möjlighet att förmedla såväl arbetsmetoder som förhållningssätt och människosyn till andra myndighetspersoner som i olika sammanhang kommer i kontakt med kvinnorna som befinner sig i prostitutionen.

Engagemanget och viljan att skapa ett gott och jämställt samhälle får inte inskränkas till att stifta lagar! Lagen är ingen arbetsmetod!

8. Referenslista

- Berg, E. (1990). *Olika teoretiska perspektiv och begrepp inom konstretisk forskning*. Luleå: Tekniska högskolan.
- Borg, A. m fl. (1981). *Prostitution Beskrivning Analys Förslag till åtgärder*. Stockholm: Liber.
- Eek, L. (2001). *Spelat liv*. Stockholm: Atlas.
- Eek, L. (16 februari 2002). Föreläsning, Kvinnojouren Olivia, Alingsås.
- Eriksson, A. Socialstyrelsen, Telefonsamtal den 15 februari 2002.
- Eriksson, M. (2001). *Sexindustrin vill bli rumsren*. Expressen, GP, Kvällsposten. Hämtad från www.presstext.prb.se
- Frykman, J. (1977). *Horan i bondesamhället*. Stockholm: Carlssons.
- Hedin, U-C. & Månsson, S-A. (1998). *Vägen ut! Om kvinnors uppbrott ur prostitutionen*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.
- Höigård, C. & Finstad, L. (1986). *Bakgater: om prostitusjon, penger og kjaerlighet*. Oslo: Pax Förlag.
- Jeffreys, S. (2001). Föreläsning Stockholm: Internationell konferens om prostitution och trafficking. Översatt och nedskrivna av Gerd Holmgren, 2001.
- Kulick, D. (1998). *Makt & Frihet*. Slitz nr. 8/1998.
- Kulick, D. (2001). *Det finns visst nöjda sexarbetare*. Expressen, GP, Kvällsposten. Hämtad från www.presstext.prb.se
- Larsson, R. (1994). *Politiska ideologier i vår tid*. Lund: Studentlitteratur.
- Moberg, V. (1949). *Romanen om utvandrarerna*. Stockholm: Albert Bonniers Förlag.
- Månson, S-A. (1981). *Könshandelns främjare och profitörer*. Lund: Doxa.
- Olsson, H. (1997). Referat från NOPUS seminarium 3 november 1997. Hämtad från www.qweb.kvinnoforum.se
- Persson, L. GW. (1981). *Horor Hallickar & Torskar*. Stockholm: Nordstedts.
- Raymond, JG. (2001). Föreläsning Stockholm: Internationell konferens om prostitution och trafficking. Översatt och nedskrivna av Gerd Holmgren, 2001.
- Ronby, A. (red.). (1999). *Etik och idéhistoria i socialt arbete*. Stockholm: Socionomen.
- SoS-rapport 2000:5. *Kännedom om prostitution*. Stockholm: Socialstyrelsen.

SOU 1995:15. *Könshandeln. Betänkande av 1993 års prostitutionsutredning*. Socialdepartementet: Stockholm.

Strandberg, N. (1999). *Mellan tvång och fri vilja*. Tidskriften Bang nr.3/1999.

Theorin, M-B. (2001). *Den tyska regeringen smörjer porrindustrin*. Expressen, GP, Kvällsposten. Hämtad från www.presstext.prb.se

Vanwesenbeeck, I. (1997). Referat från NOPUS seminarium 3 november 1997. Hämtad från www.qweb.kvinnoforum.se

Winberg, M. (2002). *Stoppa lögnerna om sexhandeln*. Göteborgs-Posten 13 jan. 2002.

Wolff, A. (2001). Föreläsning Stockholm: Internationell konferens om prostitution och trafficking. Nedskrivna av Gerd Holmgren, 2001.

Östergren, P. (2001). *Låt sexarbetarna bestämma själva*. Expressen, GP, Kvällsposten. Hämtad från www.presstext.prb.se